

Källan

2025

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

**Johanna Björkholm
vill locka unga
till folkmusiken**

Queert konstnärsliv
efter kriget

Alla vill ha Arktis

Så svarade ni
om flerspråkighet

- 3** Ledare
- 11** Livet på "spöksidan"
- 15** Tove Jansson visste inte alltid hur det skulle låta
- 18** Alla har rätt till sitt kulturella arv
- 21** "Identitet finlandssvensk – men i praktiken helt tvåspråkig"
- 24** Därför tävlar alla om Arktis
- 27** Välfärdsstaten ur de rikas synvinkel
- 28** Gränsstäder i stormaktstid
- 32** Opera i periferin
- 34** Förvaltar långa anor
- 40** Damtidningen speglar tidens kvinnosyn
- 42** Herrgårdsarkiv ger en bred bild av historien
- 45** Från medborgar- till kunskapsorganisation
- 48** Fem frågor till Salla Leponiemi
- 49** Nytt ur SLS utgivning

En ny, flerspråkig generation

DEN LÅGA NATIVITETEN i Finland har väckt mycket debatt under de senaste åren. Födelse-talen har sjunkit särskilt bland den finsk-språkiga befolkningen och något mindre bland den svenskspråkiga. Samtidigt växer antalet barn med invandrarbakgrund. Det beror på att invandringen till Finland har pågått ända sedan 1990-talet och på att allt fler invandrare numera får barn här. Dessutom fortsätter nya människor att flytta hit i betydande antal.

Invandringen till Finland framställs ofta som liten i jämförelse med Sverige, men en sådan jämförelse är missvisande. Antalet är naturligtvis mindre hos oss, men i Sverige är det å andra sidan exceptionellt högt. Dessutom har Sverige av historiska skäl en stor andel invandrare med flyktningbakgrund, något som inte i samma utsträckning gäller Finland. Ett typiskt drag för Finland är den stora andelen inflyttade från forna Sovjetländer.

I mer än vart tionde finländskt hushåll är åtminstone den ena parten född utomlands. Finland håller därmed på att få en ny, mer mångkulturell ungdomsgeneration. I dag är omkring 15 procent av alla nyfödda barn registrerade som främmandespråkiga. Siffran underskattar ändå verkligheten, eftersom många barn i familjer där den ena föräldern är finländare och den andra utlänning registreras som finsk- eller svenskspråkiga. Eftersom siffran är ett riksgenomsnitt är det uppenbart att andelen är betydligt högre i huvudstadsregionen och lägre i många andra delar av landet.

Andelen personer med annat modersmål än finska eller svenska är särskilt hög i de områden där också de svenskspråkiga finländarna bor. Därför blir även den finlandssvenska ungdomen alltmer mångkulturell och flerspråkig, och ställs inför samma identitetspolitiska frågor som andra unga. Vad betyder det att vara finländare eller finlandssvensk i dag? Hur syns de här unga i våra gemensamma berättelser? Svaret är tyvärr: alltför lite.

I Finland kretsar invandrardebatten fortfarande kring frågan om huruvida man över huvud taget ska få komma hit. På så sätt förlorar vi värdefulla år i stället för att se verkligheten: att befolkningen redan har förändrats. De

”De unga kommer att förändra både finländskheten och det finlandssvenska, så som vi hittills har förstått dem.”

unga är bärare av den förändringen – och de kommer också att förändra både finländskheten och det finlandssvenska, så som vi hittills har förstått dem.

Stora förändringar sker ofta långsamt, och just nu pågår en sådan i Finland. Befolkningen blir alltmer mångkulturell och flerspråkig. De inhemska kulturinstitutionernas uppgift är naturligtvis att stödja den finländska kulturen – ingen annan kommer att göra det i vårt ställe. Därför har de också ett självklart bevarande uppdrag: att vårda minnet av våra förfäders gärningar.

Men kulturer står aldrig stilla. De skapas på nytt varje dag. Här fungerar SLS, liksom andra centrala aktörer inom den finländska kulturen, som tolk och stöd i en ny tid. Vågar vi? ◀

Tuomas Martikainen är professor i religionsvetenskap vid Åbo universitet och medlem av SLS vetenskapliga råd. Foto: Frida Lönnroos

"Många tusen bokstäver ur min ångande maskin!"

SLS HAR I ÅR TAGIT EMOT en glädjande donation: modernisten Elmer Diktonius (1896–1961) arkiv har utökats med ett oväntat stort tillägg. Det var Diktonius dotterdotter, Leena Kaunisto, som kom till SLS med en stor mörkgrön låda fylld med brev. Hon berättade att breven länge bevarats inom familjen eftersom de är av mer privat karaktär.

De flesta breven, närmare tvåhundra, är från Elmer Diktonius till hustrun Anna-Leena Diktonius, f. Jäykkä (1897–1967). Breven ger en inblick i hur deras förhållande utvecklas, i deras idéer och framtidsplaner, umgänget med familj och

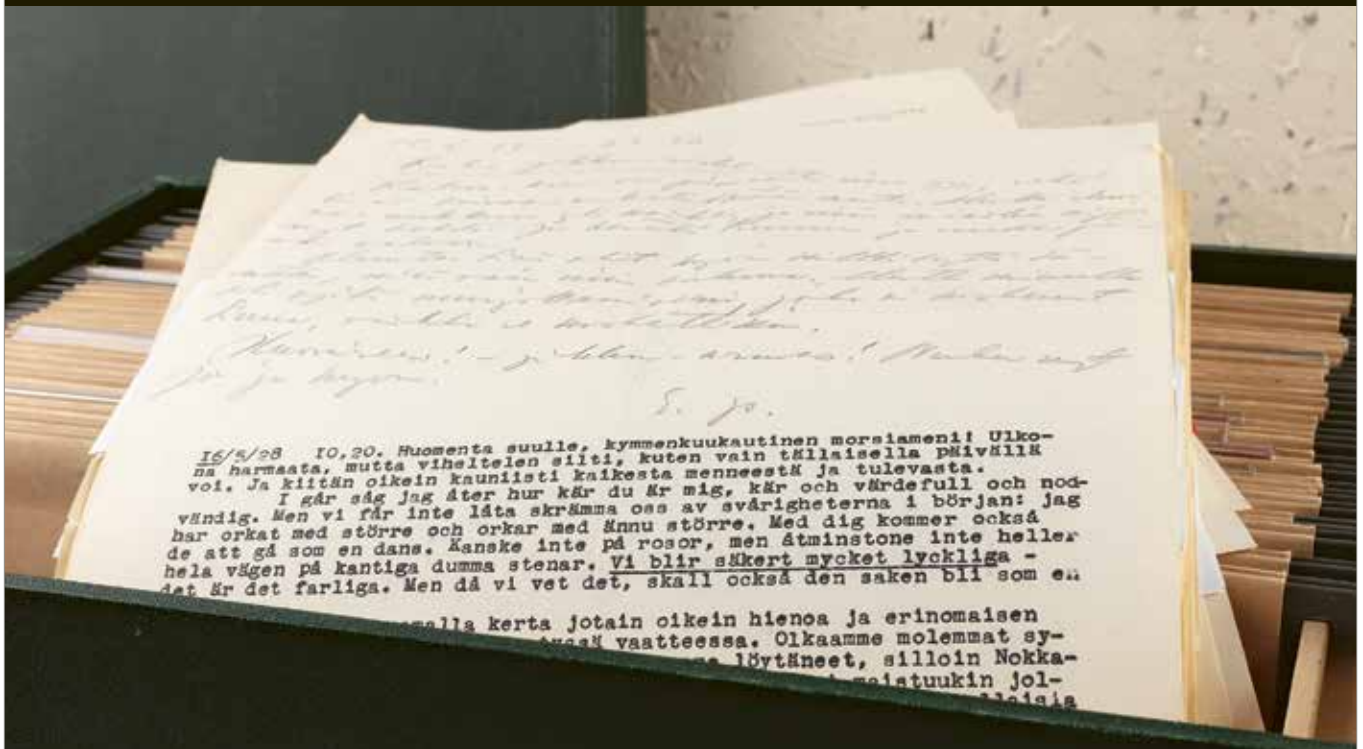
vänner samt belyser både arbete och konstnärskap, men också mer vardagliga sysslor.

I lådan fanns även ett drygt tjugotal brev till en annan viktig kvinna i Diktonius liv, modern Adelaide Diktonius, f. Malmström (1862–1940). Diktonius var en mästerlig brevskrivare, och breven är uttrycksfulla, rörande och skämtsamma. Hans politiska engagemang är tydligt, han ser de utsatta i samhället, är mycket barnkär och en stor djurvän.

Det nyinkomna materialet omfattar även brev till släkt, kolleger och vänner samt andra dokument och hand-

lingar. Tillägget utgör ett fint komplement till arkivet och en betydande källa för framtida forskning. Elmer Diktonius brev, manus och fotografier är digitaliserade och tillgängliga i SLS forskarsal i Helsingfors. Även tillägget kommer att digitaliseras. Elmer Diktonius arkiv är upptaget i Unescos nationella världsminnesregister, i likhet med de andra finlandssvenska litterära modernisternas arkiv. ◀

Maria Miinalainen

I de ofta flerspråkiga breven till hustrun Anna-Leena berättar Elmer Diktonius bland annat om sin skrivglädje. Många tusen bokstäver innehåller även den donation som SLS tagit emot i år. Foto: Camilla Englund

Ny frågelista: Älskade kaffe!

FINLÄNDARNA ÄR VÄRLDENS största kaffedrickare, vi konsumerar cirka 12 kg per person varje år. År 1968 sände SLS ut frågelistan Traditioner om kaffet och kaffedrickning. Nu, mer än ett halvt sekel senare, har kaffepriiset skjutit i höjden, kokkaffet har ersatts av filterkaffe, kapslar och specialkaffe, och kaffeservisen och gräddsnäckorna

samlar damm. Därför är det dags att än en gång dokumentera hur och när vi dricker kaffe!

Kaffe är mer än bara en dryck, det handlar om en räckta av berättelser om vardag och fest. Hur har dagens kaffekultur och utbud av kaffesorter inverkat på dina vanor? Hur och när dricker du ditt kaffe – på morgonen, eftermiddagen eller kanske på språng? Har du en favoritmugg, en termos eller en kapselmaskin? Dela med dig av dina minnen, rutiner eller kafébesök. Ditt bidrag blir en del av vårt arkiv.

Fyll i frågelistan på sls.fi/kaffe senast 31.12.2025. Bland deltagarna lottar vi ut tio kaffepaket från Johan & Nyström. ◀

Foto: Cata Portin

Dörrarna öppnas för nytt på Riddaregatan 5

FRÅN OCH MED ÅRSSKIFTET samsas ett daghem, ett förlag och en stiftelse i det nyrenoverade huset på Riddaregatan 5 i Helsingfors. Förlaget Schildts & Söderströms, Stiftelsen Sedmigradsky och stiftelsens daghem Franz Fredric tar över största delen av lokalerna.

– Vi vill att Riddaregatan 5 ska bli ett hem för kunskap, litteratur och lek, säger SLS kommunikationschef Marika Mäklin.

Den gamla skolbyggnaden från 1928 har tidigare inhyst en del av SLS personal, som numera arbetar några kvarter

bort på Snellmansgatan 13 – med fördelen att de anställda på SLS i Helsingfors nu finns i samma lokaler.

I fortsättningen använder SLS huset på Riddaregatan endast för evenemang. Både festsalen på andra våningen och den nya evenemanglokalen Hörnet ska användas flitigt.

Målet är att de tre aktörerna tillsammans skapar en plats för kreativitet och nyfikenhet. Jonna Boldt, producent på Schildts & Söderströms, hoppas att huset kan utvecklas till ett svenskt rum i staden.

– Allra roligast är det att vi ska dela utrymmen med ett dagis. Vi ser fram emot mångsidiga och överraskande synergier, säger Boldt.

Marika Mäklin har samma förhoppningar.

– När människor träffas och jobbar i samma lokaler brukar det uppstå nya idéer. I bästa fall blir summan av samarbetet mer än 1+1+1.

Läs mer om verksamheten på riddaregatan5.fi. ◀

Michaela von Kügelgen

Daghemmet Franz Fredric har en egen liten gård som lockar till utforskande lärande. Foto: Thomas Weckström

Kunskap i öronen

VISSTE DU ATT SLS också ger ut ljudböcker?

Alla titlar i den populärvetenskapliga serien Vårt att veta ges ut som ljudbok, e-bok och tryckt bok. Även våra böcker *Ebba Stenbock* av Anu Lahtinen, *Finlands svenska historia* av Martin Hårdstedt och *Ett gott parti* av Maria Vainio-Kurtakko finns som ljudböcker.

Ljudböckerna görs i samproduktion med Tillgänglighetsbiblioteket Celia och spelas in i Textellers studio i Esbo. Som bäst spelar vi in *Utan konsten inget liv*, en biografi om Elin Danielson-Gambogi av Salla Leponiemi. Ljudboken utkommer våren 2026.

Du hittar våra böcker hos de största ljudbokstjänsterna. ◀

Victor Paul läser in *Humor* av humorfilosofen Jarno Hietalahti ur serien Vårt att veta i Textellers studio. Foto: Roni Rekomaa

Poddsamarbete ger större synlighet

SLS samarbetar med två etablerade podcaster, en i Sverige och en producerad på finska i Finland.

DEN SVENSKA PODCASTEN *Historia Nu* vill göra historia tillgänglig för en bred publik. Innehållet bygger på vetenskap och aktuell forskning, och nya avsnitt med journalisten Urban Lindstedt utkommer varje vecka. I ett betalt samarbete gör Lindstedt sedan flera år tillbaka årligen några specialavsnitt där han valt ut böcker ur SLS utgivning.

Menneisyyden jäljillä (I historiens spår) är en podcast om historia, hur den presenteras och vad vi kan lära oss av den. Podcasten produceras av Lotta Vuorio, filosofie magister och doktorand i historia vid Helsingfors universitet. Hennes podcast finansieras främst genom forskningsstipendier, pris och betalda samarbeten med olika organisationer. År 2025 samarbetade SLS och Vuorio kring tre avsnitt som synliggör vår verksamhet och våra böcker.

Du hittar poddarna på historia.nu och lottavuorio.com. ◀

PODDSAMARBETEN 2025

HISTORIA.NU

Språk, klass och politik - när sociologen ställde de stora frågorna

Gäst: Jan Sundberg

Propagandans heliga uppdrag

Gäst: Mats Bergman

Det fascistiska hotet i Finland: finlands-svenskarna och striden mot extremismen

Gäster: Anders Ahlbäck och Ylva Perera

Mannerheim: från krigshjälte till queerikon

Gäst: Tuomas Tepora

Våren 2026 produceras avsnitt om böckerna ***Åbo i lågor*** av Hannu Salmi och ***Förfalskaren Grandells liv och lögn*** av Kirsi Vainio-Korhonen & Mikael Korhonen.

MENNEISYYDEN JÄLJILLÄ

Arkiston aarteita ja elävää iäisyttä, om SLS jubileumsutställning. Gäster:

Kristina Linnovaara och Maria Miinalainen

Åbo i lågor Gäst: Hannu Salmi (december)

Opera i periferin? Åbo och Paris som musik- och teaterstäder 1790-1840 Gäster:

Charlotta Wolff och Mikko Saira (december)

Ferrotyper tagna i en Bosco-automat finns i släkten Sandman-Odenwalls släktarkiv. Etuierna ger en inblick i den visuella och kommersiella kulturen i bildproduktionen kring sekelskiftet 1900. Foto: Kai Martonen

Från Bosco till selfie

Bosco-automaten, som uppfanns i Hamburg 1890, var en mekanisk fotoautomat som kunde leverera porträtt på bara några minuter. Den blev ett tidigt exempel på självporträtt i offentlig miljö, och en slags föregångare till dagens selfie.

BOSCO-AUTOMATERNA fanns på nöjesfält och utställningar, där människor ur olika samhällsskikt kunde låta fotografera sig snabbt och billigt. Människans behov av att avbilda sig själv är inget nytt – från grottmålningar till renässansporträtt och selfie har självporträtten varit ett uttryck för identitet, status och närvaro. Bosco-automaten är ett exempel på hur tekniken under 1800-talet gjorde detta möjligt för en bredare allmänhet.

Fotoautomaten drevs av ett uppdragbart mekaniskt system, ett slags urverk, som styrde bildens exponering och framkallning. Bilden togs med hjälp av ferrotypi, en teknik där motivet fixerades direkt på en metallplåt som var känslig för både ljus och repor.

Eftersom Bosco-bilderna är både tidiga fotoautomatporträtt och tekniskt unika, har de ett högt kulturhistoriskt värde. De är exempel på tidig vardags-

dokumentation och visar hur tekniken påverkar både bildens form och människors sätt att porträttera sig själva.

Ferrotyper framställda i Bosco-automater är i dag relativt sällsynta, och i SLS arkiv finns ett fåtal av dem. ◀

Monica West

Skulder, fiske och knivar i Topelius brev till vännen Hedberg

Det är inte varje dag man stöter på originalbrev från Zacharias Topelius. I höstas fick SLS ta emot fyra brev som författaren skrivit till sin vän Fredrik Hedberg under 1870-talet.

BREVEN DONERADES av Sandra Forsell från Helsingfors. Fredrik Hedberg var hennes morfars mormors far.

– Brevens har funnits i vår släkt ända sedan Hedbergs tid. Min morfar Göran Westerlund gav mig breven då han var mycket gammal och bad mig ta hand om dem. Det var ett stort förtroende och en ganska speciell liten packe brev att förvara i sitt hem, berättar Forsell.

Topelius och Hedberg hade varit studiekamrater på 1830-talet vid Kejserliga Alexanders-Universitetet i Helsingfors och hörde till en grupp österbottningar som kallades "Mattsonska bunkalaget". Fredrik Hedberg blev präst och hade under den tid breven skrevs installerats som kyrkoherde först i Pörtom och senare i Solf.

I några av breven påminner Topelius Hedberg om att denne är skyldig honom pengar – Topelius hade nämligen lagt ut pengar för Hedberg under 1860-talet. I breven diskuterar Topelius också tillverkningen av knivar vid masugnen i Kimo i Oravais, och beställer ett österbottniskt säljebälte med vidhängande knivar och ett par lokalproducerade abborrnät. Om kräfter som fastnat i hans fisknät konstaterar Topelius att han som "rättskaffens österbottning" föraktar "slikt otyg".

Det hör inte till det vanliga att originalbrev från Topelius hittar till SLS arkiv. Under 2000-talet har SLS tagit emot enstaka originalbrev 2015 och 2017, och ett diktmanuskript 2018.

Av just de här fyra breven har det funnits kopior i SLS arkiv, så innehållet har varit tillgängligt för forskare. Men original är alltid original, och Sandra Forsell är glad över att de riktiga breven nu fått en trygg slutförvaringsplats:

– Jag har förvarat dem i min bokhylla, läst dem och tittat på dem ibland, men hela tiden haft för avsikt att donera dem till rätt arkiv. Jag vill ju gärna att dessa sköra, intressanta och vackra brev ska hållas i samma goda skick och kan komma andra till nytta. Nu blev det äntligen av att föra breven till rätt ställe! ◀

Marika Mäklin

Breven från Topelius har funnits i Sandra Forsells släkt sedan 1800-talet. Foto: Jan Ahlstedt

Vivica Bandler (t.h.) tillsammans med
den franska sångerskan Moune de
Rivel på Olympiastadion i Helsingfors
1952. Foto: SLS/Vivica Bändlers arkiv

Livet på ”spöksidan”

Vivica Bandler är en av nyckelpersonerna i en ny bok om queera liv under efterkrigstiden. Den norska författaren Siri Lindstad dök ner i teaterregissörens arkiv och upptäckte en guldgruva om fester och förälskelser i Paris och Helsingfors – och en unik och okänd present skapad av Tove Jansson.

TEXT: ANNAKAISA SUNI

DEN QUEERA historieskrivningen hade ett glapp, anser författaren Siri Lindstad. Det fanns berättelser om andra världskriget som ett undantagstillstånd för normbrytande människor, och om den politiska kampen för lika rättigheter, som i Norge började under tidigt 1950-tal. Men vad hände däremellan?

Det skildrar Lindstad i sin nyutkomna bok *På spökessiden. Skeive liv 1945–1952*. Boken följer åtta kända personer, bland andra den norska poeten **Gunvor Hofmo**, den franska sångerskan **Moune de Rivel** samt **Tove Jansson** och **Vivica Bandler**. Alla

Den norska författaren Siri Lindstad utkom i början av året med boken *På spökessiden. Skeive liv 1945–1952*. Foto: Ihne Pedersen

Tove Jansson och Vivica Bandler på Janssonska holmen i Borgå skärgård. Foto: SLS/Vivica Bandler arkiv

**”... i december 1946
började hennes
anteckningar se ut så
här: 'Hos Tove.' och
'Hela dagen hos Tove.'”**

reste till eller bodde i Paris, som då var världens kulturella huvudstad, och ofta sökte de sig till den lesbiska nattklubben Le Monocle.

Det var just det alternativa nattlivet i Paris som Siri Lindstad från början ville skriva om. Hon visste att Tove Jansson hörde till dem som festat på klubben, men hon fick bara tillgång till valda delar av hennes arkiv. I sökandet efter fler källor fick hon upp ögonen för Vivica Bandler och hennes arkiv som finns hos SLS.

– Det var som en uppenbarelse! Det var helt fantastiskt. Då förstod jag hur viktig Vivica Bandler var i min berättelse.

På spöksidan

Norska Siri Lindstad tillbringade två veckor i SLS arkiv i Helsingfors. Tack vare den förteckning över innehållet i arkivet som hon hade fått på förhand var det möjligt att navigera i det enorma materialet som omfattar allt från klädkvitton till brev och almanackor. I almanackorna sammanfattade Vivica Bandler dagen med några få ord, och i december 1946 började hennes anteckningar se ut så här: "Hos Tove." och "Hela dagen hos Tove." Regissören och konstnären hade träffats och inledde ett kort och intensivt förhållande. För Toves del var det första gången på "spöksidan" eller "la rive gauche", ett kodnamn för samkönade relationer och en referens till konstnärskvarteren på Seines vänstra strand.

– De här orden skapade ett rum för berättelsen. I boksiteln använder jag visserligen ordet queer, *skeiv* på norska, men jag ville undvika begrepp som vi använder om sexuella identiteter i dag. De var inte relevanta då. Det var ingen som "kom ut ur garderoben", utan hela den förståelsen kom senare, säger Lindstad.

Unikt sångspel

Efter de intensiva veckorna tillsammans med Tove Jansson i Helsingfors reste Vivica Bandler till Paris, där hon firade sin 30-årsdag på Le Monocle och betalade en kvinna för sex, något hon också berättar i ett brev till Tove. När hon återvände hem i

”Sångspelet är helt unikt. Det är så sällan man får se lesbisk sexualitet komma till uttryck på det viset.”

februari 1947 ”ville hon fortsatt ha Tove, men inte *bara* henne”, skriver Lindstad. De kommande månaderna växlade stämningen mellan het förälskelse, avundsjuka och häftiga gräl, för att under 1948 övergå i en nära vänskap och därefter i konstnärligt samarbete.

Relationen är visserligen välkänd i dag, men i SLS arkiv hittade Siri Lindstad något hon inte förväntat sig: ett slags sångspel som Tove Jansson gett Vivica Bandler i present hösten 1948 och som aldrig publicerats. Man kanske kan förstå varför: det är ett erotiskt verk med titeln ”Fittornas återkomst” och handlar om Vivicas fan club ”Pro Vivica” och alla kåta kvinnor som vill ha henne. På tio stora pappsidor har Tove tecknat samt klistrat utklippta halv- och helnakna människor. Karaktärerna heter saker som Kusimuttan och Musikuttan, och på omslaget hänger ett ljusblått strumpeband.

– Sångspelet är helt unikt. Det är så sällan man får se lesbisk sexualitet komma till uttryck på det viset, säger Lindstad.

Hon menar att Tove Jansson genom det lilla absurda verket ger uttryck för en subkultur där relationer som börjat sexuellt ofta övergår i vänskap.

– Det är säkert mycket kärlekssorg och drama, men det är också en gemenskap som är helt unik. Att Tove kan skapa och ge sångspelet till Vivica efter att det tagit slut mellan dem är otroligt storsint!

Den karismatiska Vivica Bandler återkommer flera gånger i Lindstads bok. Bland annat har hon en relation med Moune de Rivel och bjuder henne till Helsingfors för att sjunga för VIP-gästerna under OS 1952.

Bandlers arkiv kanske inte säger så mycket om ett vanligt vardagsliv i efterkrigstiden, men Lindstad ser ett egenvärde i att skildra extraordinära människor och konstnärsliv.

– Vivica Bandler tillhörde ett avantgarde som gick sin egen väg och visade att det är möjligt att leva på ett annorlunda sätt. ◀

Vivica Bandler, möjligen på sin balkong på Villagatan i Helsingfors, på 1940-talet. Foto: SLS/Vivica Bandlers arkiv

Tove Jansson visste inte alltid hur det skulle låta

Att läsa de handskrivna muminskriften är att upptäcka den ena roliga detaljen efter den andra. För det mesta i alla fall. Christa Lundström, redaktör för SLS Tove Jansson-projekt, har i sitt arbete stött på sådant som utmanar hennes författarbild och muminupplevelse.

TEXT: CHRISTA LUNDSTRÖM

Illustration ur manuskriptet till *Pappan och havet* (1965). Foto: Handskriftssamlingarna, ÅAB. ©Moomin Characters™

I öns förfäran inför Männen slutar sig sundet och bottenlösa sjön
spjölks djupt ner, ett svart öga med fransar av fjösar, och smått
rens valla flyter länge bort, den skiljer sig från in. Sonden börjar vandra i
ett örandet skiftande mellan skugga och ljus, ett blick på ena sidan

”... som mumin-
läsande privat-
person erkänner
jag att det ibland
också kan bli
lite ... obekvämt.”

PROJEKTET ATT digitalisera Tove Janssons arkivmaterial är i gång! Sommaren 2026 lanseras några av de första mumin-manuskripten, bland annat manuskriptet till *Småtrollen och den stora översvämningen* (1945). Fler manuskript kommer att publiceras efterhand. Jansson-redaktionen är med andra ord fullt sysselsatt med transkriberingen av manus och anteckningsböcker.

I arbetet har vi upptäckt en del roliga egenheter i Janssons skrivkonst, till exempel en lustig sammansmältning av bokstäverna i och g (orden sig och mig ser till exempel mer ut som sj och mj)). Hon markerade dessutom sällan styckebyten med annat än radbyte och ibland är det svårt att avgöra om hon använt stor eller liten bokstav i namn som Muminrollet och Mymlans dotter.

I materialet finns både manus som inte skiljer sig särskilt mycket från de tryckta böckerna och

Christa Lundström, Patrik Hettula och Jens Grandell är redaktörer för projektet som ska ge ut Tove Janssons skriftliga kvarlåtenskap digitalt. Projektet sker i samarbete med Tove Janssons rättsinnehavare och Åbo Akademis bibliotek. Foto: Catrin Svenfors

”Muminpappans bravader är ett exempel på en bok som sökt sin form i många märkliga manusversioner.”

manus som innehåller långa strukna passager eller oändliga variationer av samma scen. I manuset till *Småtrollen och den stora översvämningen* ser man att karaktären Tulippa fått ett namn och blått hår först i redigeringen – ursprungligen omnämns hon enbart som ”den röda flickan”. En annan spännande upptäckt är att Sniff har strukits ur manuset till *Farlig midsommar* (1954). Hans få repliker placeras i stället hos andra karaktärer.

Manusversioner som fascinerar och distraherar

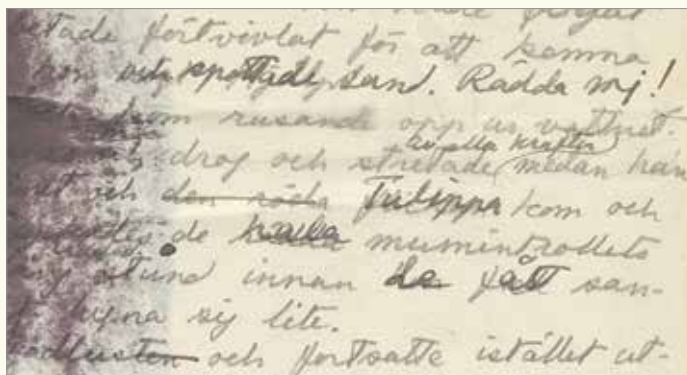
I min arbetsroll jublar jag över nya charmiga detaljer och strukna passager, men som muminläsande privatperson erkänner jag att det ibland också kan bli lite ... obekvämt. Efter otaliga högläsningar och genomläsningar vet jag ju hur muminböckerna ska låta, vilket ord som följer på vilket för att framkalla det där särskilda Janssonska tonfallet. Att läsa manuskripten och anteckningarna är att inse att Jansson själv inte alltid visste hur det skulle låta.

Som författare tenderar att göra skrev hon sig fram i utkast efter utkast. En helt normal arbetsprocess. Men när det gäller en författare som man håller högt är det inte alla gånger så lätt att ta till sig den text som hon har experimenterat med i sina koncept.

En del av de osmidiga dialogerna, besynnerliga karaktärerna och ofärdiga scenerna är sådant som man helst inte vill kontaminera sin författarbild och muminupplevelse med. *Muminpappans bravader* (1950) är ett exempel på en bok som sökt sin form i många märkliga manusversioner. I ett utkast ska den blivande Muminpappan posera som ung och svår poet för att ta sig in i mumintrollens crème de la crème. Manuset rinner ofullbordat ut i sanden.

I ett annat bravadmanus är det en främmande dam, inte Hemulens moster, som räddas från att bli uppäten av Mårran. Med moderna ögon är damen närmast en besvärande karikatyr. På vilket vis besvärande antyds genom hennes namn, ”Utländskan”.

Bevisligen har Jansson själv insett vad som inte höll måttet, och strukit eller skrivit om partierna. Revideringen fortsatte som bekant även efter att böckerna tryckts. Men som alltid när man fördjupar sig i författararkiv är det bra att förbereda sig på att man kan möta sådant som utmanar ens läsupplevelse. För att citera det lilla djuret (dvs. Sniff): ”Det går på egen risk!” ◀

Karaktären Tulippa från *Småtrollen och den stora översvämningen* (1945) har i manuset först gått under benämningen ”den röda flickan”. Foto: Handskriftssamlingarna, ÅAB. ©Moomin Characters™

Tove Jansson bearbetade och skrev om sina skönlitterära texter i många omgångar innan hon var nöjd. Fotografiet är taget i december 1954. Foto: Museiverket/Journalistiska bildarkivet JOKA

Johanna Björkholm leder
Finlands svenska folk-
musikinstitut sedan ett
knappt år tillbaka. Hon
vill särskilt jobba för att
ge barn och unga nya
ingångar till folkmusiken.
Foto: Kasper Dalkarl

Alla har rätt till sitt kulturella arv

Det var sommarteatern
Ur Bykiston i Petalax som
öppnade den då elvaåriga
Johanna Björkholms ögon
för det immateriella kultur-
arvet. I dag är hon ny
ledare för Finlands svenska
folkmusikinstitut.

TEXT: MAY WIKSTRÖM

– **TEATERN I PETALAX** var något av min sommarfamilj tills jag var arton. Jag minns tydligt när jag för första gången förstod det där med kulturella koder, och att det fanns en logik bakom hur man tänkte och agerade förr i världen, säger Johanna Björkholm.

Musiken fanns redan då med i bilden. Johanna spelade piano och som tioåring tog hon upp sin morfars, spelmansens, fiol. Men eftersom det var klassisk violin som gällde i kommunens musikskola var det först under åren vid Åbo Akademi som folkmusiken kom in på allvar och hon lärde sig gehörsspel via studentfolkdanslaget Otakt.

– Jag knäckte koden till ett samspel utan noter som bygger på att du vet hur en låt går. Då blir musiken också ett sätt att umgås.

Hon landade nu på nytt i de kollektiva kulturminnenas trygga, bärande kraft.

Ett inträdesförhör med en insikt

Att det blev studier i folkloristik var inte en plan. Det valet gjordes mitt under ett inträdesförhör när Johanna Björkholm hade rest ner till Åbo för att bli miljöbiolog.

– På den tiden fick man söka till tre ämnen samtidigt. Under förhöret upptäckte jag att frågorna till folkloristiken var intressantare än miljöbiologin, så jag kryssade för folkloristik som mitt första studiealternativ – och kom in.

Studievalet ledde till utbytesstudier i antropologi i Seattle, och även till en insamlingsexpedition bland finlandssvenska emigrantättlingar för Finlands svenska folkmusikinstitut (FMI). År 2011 disputerade Björkholm på immateriellt kulturarv som begrepp och process ur ett folkloristiskt perspektiv, med folkmusiken i Finlands svenskbygder som fallstudie.

Det immateriella arvet formar vår världsbild

Unescos konvention om trygghet av det immateriella kulturarvet slogs fast 2003. Tio år senare trädde den i kraft i Finland.

– Konventionen förnyade strukturerna för trygghet av den muntliga och icke-fysiska kulturen. Det immateriella kulturarvet handlar om hur vi ser på oss själva och vad som är betydelsefullt för oss. Hur kan till exempel nya generationer ta del av maträtterna från vår barndom? Eller av glädjen i

Knappt tusen utövare på svenska i Finland ser sig som traditionella spelmän, och bara en handfull lever på sin musik. Men Johanna Björkholm gläds över en tydlig ökning.
Foto: Kasper Dalkarl

”Det handlar om långa processer, men vi ser tecken på ett uppsving för traditionell kultur på bred front.”

att dra ihop en påskbrasa tillsammans med byborna i en tid när vi alltmer hålls inom fyra väggar?

Folkmusik och folkdans tillhör de domäner som omfattas av konventionens strukturer. Att FMI numera är en del av forskningssektorn vid SLS kan ge folkmusiken ett tydligare stöd, och Johanna vill jobba för en större synlighet.

– Vi känner till färre än tusen utövare på svenska i Finland som uppfattar sig som traditionella spelmän eller folkmusiker. Bland dem försörjer sig bara ett par på sin musik, en handfull till jobbar i olika projekt. Synligheten är avgörande för att yngre personer ska upptäcka folkmusiken.

Vad är ”finlandssvensk folkmusik”? Skiljer den sig från musiken i Sverige eller det finsktalande Finland?

– Javisst! Ur ett nordiskt perspektiv är vi rätt konservativa. Vi har en unik, levande folklig menuettradition där menuetbyarna har egna varianter. Ska det till exempel dansas Jeppomenuett, där det inte finns ett folkdanslag i byn, så frågar man grannarna om de kan komma och dansa.

Ge barn stigar till folkmusik

Johanna vill även jobba för fler studiestigar inom folkmusiken. En infallsvinkel är att skapa kontaktytor till traditionell musik och dans i ett tidigt skede.

– Många av dagens barn kommer aldrig i kontakt med folkmusiken. Barn behöver förebilder och sammanhang. Om vi kan göra det enklare för småbarnspedagoger och grundskollärare att lyfta in folkmusiken i ett bra format kan det ge väldigt goda effekter.

Ett sätt är att hjälpa musikleärarna, som ofta bär upp hela skolans musikundervisning, med lättsmält undervisningsmaterial som har ingångar till folkmusiken.

Trots många utmaningar är Johanna både hoppfull och inspirerad.

– Det händer spännande saker just nu! Folkdräkter är hett stoff bland tjugåringar och det har aldrig funnits så här många svenska studerande vid folkmusiklinjen vid Sibelius-Akademien. Det handlar om långa processer, men vi ser tecken på ett uppsving för traditionell kultur på bred front. ◀

”IDENTITETET FINLANDS- SVENSK

– men i praktiken
helt tvåspråkig”

Frågelistan Berätta om språken i ditt liv! väckte stort intresse - hela 141 personer valde att dela med sig av sina språkliga erfarenheter. Dessa engagerande och mångfasetterade berättelser finns nu i SLS arkiv och väntar på att forskare och andra intresserade ska ta del av dem.

TEXT: KATJA KOSKINEN

”I materialet kan man bland annat läsa om hur människor förhåller sig till sina olika språk, vilka varianter av svenska som används och hur känslospråket beskrivs.”

SVAREN PÅ frågelistan Berätta om språken i ditt liv! är en värdefull källa för forskare och studenter med intresse för språk och identitet, språkliga utmaningar eller individers språkliga livshistorier. I materialet kan man bland annat läsa om hur människor förhåller sig till sina olika språk, vilka varianter av svenska som används och hur känslospråket beskrivs. Så här berättar en informant om sina känslospråk:

Språket jag är mest hemma i, liksom vilar i, är svenska. Men det är inte entydigt mitt känslospråk, eftersom jag, som jag redan skrev, kan både älska och gräla också på finska. (Kvinna, f. 1956)

Språkliga passioner och utmaningar

Av berättelserna framgår det att många av dem som svarat är genuina språkentusiaster. De behärskar en imponerande mängd språk och har som hobby att ständigt lära sig nya. Det är också tydligt att de olika språken kan spela en avgörande roll för livskvaliteten och välmåendet, som i detta fall:

De här två språken behöver jag i mitt liv. Om jag inte kan använda dem båda dagligen börjar jag må illa först psykiskt och senare också fysiskt, de är en så väsentlig del av mig. (Kvinna, f. 1965)

Materialet kan också vara av intresse för den som vill fördjupa sig i de språkliga utmaningar som svenskspråkiga i Finland kan möta. Vanliga svårigheter är till exempel att inte få service på sitt

modersmål, att skriva officiella texter på ett andraspråk eller att behöva växla språk flera gånger om dagen i arbetslivet. I vissa fall kan språklig osäkerhet leda till att man undviker situationer som upplevs som utmanande:

I övrigt hanterar jag språkliga utmaningar genom att undvika situationer där jag vet att de kan/kommer att uppstå. Kan jag inte undvika dem så planerar jag allt jag ska säga i förväg och repeterar det i huvudet. (Kvinna, f. 2000)

Identitet och definitioner

I svaren kan man läsa om hur människor resonerar kring sin egen flerspråkighet – om de uppfattar sig som flerspråkiga eller inte, och hur de motiverar sin syn på det. Vissa menar att man är tvåspråkig om man har haft

Illustration: Tove Huldén

flera hemspråk, medan andra identifierar sig som flerspråkiga även om de lärt sig ett språk senare i livet.

Begreppet *finlandssvensk* används också på olika sätt. En del tvåspråkiga identifierar sig inte som finlandssvenskar, medan andra tycker att dessa inte utesluter varandra. Vissa skiljer mellan identitet och språkbruk, till exempel: "Identitet finlandssvensk – men i praktiken helt tvåspråkig (och engelskan går helt flytande)" (man, f. 1945) eller "Tycker inte man skall blanda identitet och språkkunskaper" (man, f. 1956). Svaren på frågelistan är också intressanta för den som vill få en inblick i hur begrepp som *modersmål*, *känslspråk*, *finlandssvensk*, *tvåspråkig* och *flerspråkig* används i vardagligt språk.

Svaren på frågelistan finns nu i samlingen Berätta om språken i ditt

"Vissa skiljer mellan identitet och språkbruk"

liv!. Hösten 2024 genomförde SLS ett fältarbete med samma tema tillsammans med studenter och personal från Åbo Akademi i Karleby. I samlingen Karleby/Kokkola-expeditionen ingår inspelningar där Karlebybor berättar om sina språkval och sin språkliga miljö.

Cirka två tredjedelar av dem som svarade på frågelistan är kvinnor, och majoriteten är födda på 1940–1960-talen. Ett stort tack till alla som valde att dela med sig av sina berättelser. ◀

Därför tävlar alla om Arktis

Våra liv och vår framtid är på många sätt knutna till Arktis. Ändå vet vi inte särskilt mycket om detta stora område i norr. Det vill forskaren Alexandra Middleton ändra på.

TEXT: ANNAKAISA SUNI

I VÅRAS AVISERADE Donald Trump att USA vill köpa, eller bara ta över, Grönland. Det var ett häpnadsväckande uttalande och samtidigt ett tydligt exempel på det växande intresset för Arktis.

– Det pågår en tävling om de arktiska resurserna. Även Kina bygger isbrytare och utvecklar kompetenser som behövs i Arktis. Och Arktis är avgörande för hela Rysslands ekonomi, säger Alexandra Middleton, forskare vid Uleåborgs universitet.

Hon är doktor i företagsadministration och ekonomi, och forskar i ansvarsfulla investeringar, handel, demografi och välbefinnande i de arktiska regionerna. Hon har också skrivit boken *Arktis* i SLS populärvetenskapliga serie Vårt att veta. Med boken vill hon visa att den norra polarregionen, som ofta ses som en avlägsen och avsidig belägen plats, är starkt knuten till våra liv.

– Jag ser också mig själv som en person från Arktis. Jag växte upp i Murmansk men har bott i Finland största delen av mitt liv.

Oupptäckt olja och gas

Arktis gränser är omtvistade. En definition är att Arktis omfattar områden norr om polcirkeln, men till exempel i Finland anser man att hela landet är ett arktiskt land.

– Finland positionerar sig som ledande inom teknik för kallt klimat och isbrytare.

Samtidigt har till exempel Kina utropat sig till en ”nära Arktis-stat”, trots att landets yta i sin helhet ligger rejält söder om polcirkeln.

Det som lockar världens ledare till Norra ishavet är framför allt fossila bränslen: det uppskattas att 13 procent av ännu oupptäckt olja och 30 procent av oupptäckt naturgas finns i området. Där finns också kritiska mineraler, fisk

Alexandra Middleton forskar i hur utvecklingen i Arktis påverkar oss i fråga om klimatförändringar, geopolitik och den globala ekonomin, och har sammanfattat sina iakttagelser i Vårt att veta-boken *Arktis*. Foto: Antti Rintala

”Särskilt i Ryssland finns många så kallade monostäder som kontrolleras helt av en enda industri.”

Norrskén i Ersfjord, Tromsø. Foto: Bjørn Are With Andreassen, Unsplash

och alger samt möjligheter att odla skaldjur och tång. För världsledarna är det viktigt att skapa närvaro och uppnå geopolitisk dominans.

Ryssland arbetar för att landets norra kust ska bli en ny genomfartsled mellan Europa och Asien, i takt med att istäcket i Nordostpassagen minskar. Det visar hur de ekonomiska möjligheterna i Arktis hänger ihop med klimatförändringens hot. Området värms upp fyra gånger snabbare än jorden i övrigt och det smältande istäcket påverkar vädermönster i hela världen.

– Många arktiska regioner har länge varit beroende av sina naturresurser. Särskilt i Ryssland finns många så kallade monostäder som kontrolleras helt av en enda industri, säger Alexandra Middleton.

Lyssna på urfolken

En av nycklarna till en mer hållbar framtid är att lyssna mer på Arktis ursprungsbefolkning, menar hon. Inuiter, samer, nentser och tjuktjer har länge livnärt sig på säl, val, fisk och ren utan att överutnyttja naturens resurser.

– Universiteten bortsåg länge från urfolkens kunskap men nu förstår vi att vi borde knyta samman de olika kunskapssystemen.

År 2021 presenterade Alexandra Middleton och några andra forskare fyra scenarier för Arktis 2050. Det första är att ekosystem kollapsar och regionen avfolkas. Det andra scenariot präglas av intensiv konkurrens om resurser, som leder till ekonomisk tillväxt men fortsatt förfall av ekosystem. I det tredje scenariot har strikta miljöregler gynnat ekosystem men lett till avfolkning. Det fjärde scenariot har döpts till ”Renässans” och innebär internationellt samarbete och implementering av ny teknik.

– Vi ser tecken på de tre första scenarierna, men det finns också regionala exempel på ”Renässans”, där man tar hänsyn till både ekonomiska, sociala och miljömässiga aspekter, säger Middleton. ◀

Välfärdsstaten ur de rikas synvinkel

DONALD TRUMPS ANDRA mandatperiod har lyft upp radikaliserade och irriterade förmögna på politikens huvudscen. Rika människor som Trump och Elon Musk vill nu göra om allt, ofta drivna av en ilska mot minoriteter och den offentliga sektorn. Händelserna på andra sidan Atlanten väcker frågan: En hurdan politisk maktfaktor kan de rika egentligen utgöra?

Även i Finland har de mest entusiastiska ekonomiska vinnarna utropat sig som Trump-beundrare, medan kritiker betonar betydelsen av jämlikhet och samhälllig stabilitet för näringslivet.

Det offentliga samtalet ger dock bara en glimt av förmögna människors tankevärld. Därför har vi under de senaste åren undersökt vad framgångsrika aktörer inom framväxande branscher tänker om den nordiska välfärdsstatens framtid. I ett projekt finansierat av bland annat SLS har vi frågat framgångsrika personer inom social- och hälsovårdssektorn, teknikbranschen och utbildningsmarknaden i Finland och Sverige hur den nordiska modellen ter sig i deras ögon.

I Finland är det typiskt för personer som nyligen blivit förmögna att beundra välfärdsstatens framgångar. Här skiljer de sig från sina svenska motsvarigheter, för vilka välfärdsstaten oftare framstår som en fiende än som en vän.

Ändå hör man även i Finland irriterade tongångar från många förmögna personer: de upplever att samhällets stöd har gått för långt. En indelning i dem som förtjänar stöd och dem som inte gör det blir ett bekant inslag i diskussionerna. Den kritiska blicken riktas särskilt mot dem som lever på socialbidrag – de som har allra minst.

En strikt uppdelning mellan "förtjänta" och "icke-förtjänta" människor har traditionellt inte hört till den nordiska livssynen. Snarare utvecklades samhällets stöd och tjänster – utbildning, hälsovård och barnbidrag – en gång som rättigheter som tillhör alla, även de rika. Fokus låg inte på om någon utnyttjade systemet.

Detta etos utmanas nu av många ekonomiskt framgångsrika personer.

”Den kritiska blicken riktas särskilt mot dem som lever på socialbidrag.”

Till exempel skapar finländare som gjort sin förmögenhet inom social- och hälsovårdssektorn en tydlig hierarki mellan välfärdsstatens stöd och tjänster: gratis utbildning och offentlig hälsovård stöds, men socialbidrag vill man skära i. Politiska åsikter färgas lätt av irritation mot andra. Samtidigt rör man sig obemärkt mot sådana känslolägen som för tillfället styr USA:s politik.

Ur vår forskning framträder dock även en annan berättelse. Vid sidan av personer som nyligen nått ekonomisk framgång har vi nämligen intervjuat finländare som gjort stora donationer till allmännyttiga organisationer. Deras värld känns ofta ljusare än andra framgångsrika människors: den skattefinansierade välfärdsstaten upplevs ha gett mycket, och man vill dela med sig av sitt goda.

Kan det vara så att om man riktar uppmärksamheten mot andras behov i stället för mot deras brister så kan man också själv få mer? ◀

Hanna Kuusela är biträdande professor i sociologi vid Jyväskylä universitet och leder det nordiska forskningsprojektet *De ekonomiska eliterna och välfärdsstatens framtid i Norden*. Projektet är en del av programmet Framtida utmaningar i Norden, som finansieras av Riksbankens Jubileumsfond, Finska kulturfonden, Svenska kulturfonden, Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne, Familjen Kamprads stiftelse och SLS. Foto: Laura Oja

Gränsstäder i stormaktstid

Livet i städerna vid det svenska rikets östgräns under den senare hälften av 1600-talet är ett rätt okänt kapitel i historieskrivningen. Med hjälp av digitalisering av rådstuvurätternas protokoll har forskare kunnat kartlägga handelsnätverk och maktstrukturer, och få en inblick i människornas vardagsliv.

TEXT: MARCUS PREST

SORDAVALA, som numera är ryskt, ligger vid Ladogas strand. Under slutet av 1600-talet var det en liten gränsstad i det svenska riket med viktiga handelsförbindelser österut. Staden var byggd i ett ruttmönster som sträckte sig några hundra meter åt alla väderstreck och omgärdades av ett tullstaket. Inom detta område levde de knappt tusen invånarna. Enligt rådstuvurättens protokoll var dessa ständigt i luven på varandra. Livet i staden var motsatsen till det moderna anonyma livet; alla kände alla, man levde nära inpå varandra och söps det för våldsamt och sent inpå natten kunde man gå in hos grannen, som inte låste om sig, och sova ut där.

– Det är rådstuvurätternas protokoll som är vårt huvudsakliga källmaterial, säger **Kimmo Katajala**, professor i Finlands historia vid Östra Finlands universitet.

– Det är förstås värt att beakta att det vi tar del av i dessa protokoll är livets avigsidor, när folk kom ihop sig, tvistade om arv eller liknande. Men grälade gjorde de å andra sidan en hel del.

Katajala leder forskningsprojektet *Städer vid den svenska stormaktens östgräns* som SLS är huvud-

Kimmo Katajala leder forskningsprojektet om maktstrukturer och kommersiella nätverk i fem gränstäder under 1600-talets andra hälft. Foto: Jenna-Maaria Photography

finansiär för. Inom projektet fokuserar han på Sordavala, medan de övriga forskarna undersöker de andra gränstäderna Nyen, Kexholm, Brahea och Kajana. Tidsperioden som studeras sträcker sig från mitten av 1600-talet till början av 1700-talet.

Forskarna utreder städernas borgerskap och deras maktförhållanden, handelskontakter och äktenskapsstrategier. Hur såg deras inbördes förhållanden ut och hurdana nätverk hade de inom det svenska riket och i Östersjöregionen?

– Vi får en inblick i hur livet tedde sig i dessa östliga städer under den svenska stormaktstidens zenit. I umgänget med vårt material börjar vi verkligen känna människorna vi har att göra med, säger Katajala.

Forskningsmetoder

Katajals forskningsgrupp har låtit skanna in rådstuvurätternas protokoll som sedan har lästs av program som kan avläsa gamla handstilar. På det sättet har de byggt upp en stor databas där man kan positionera personer och få fram vilka relationer de hade och med vem, både inom staden och städerna emellan. Varje person förs in i en

”Enligt rådstuvurättens protokoll var invånarna ständigt i luven på varandra.”

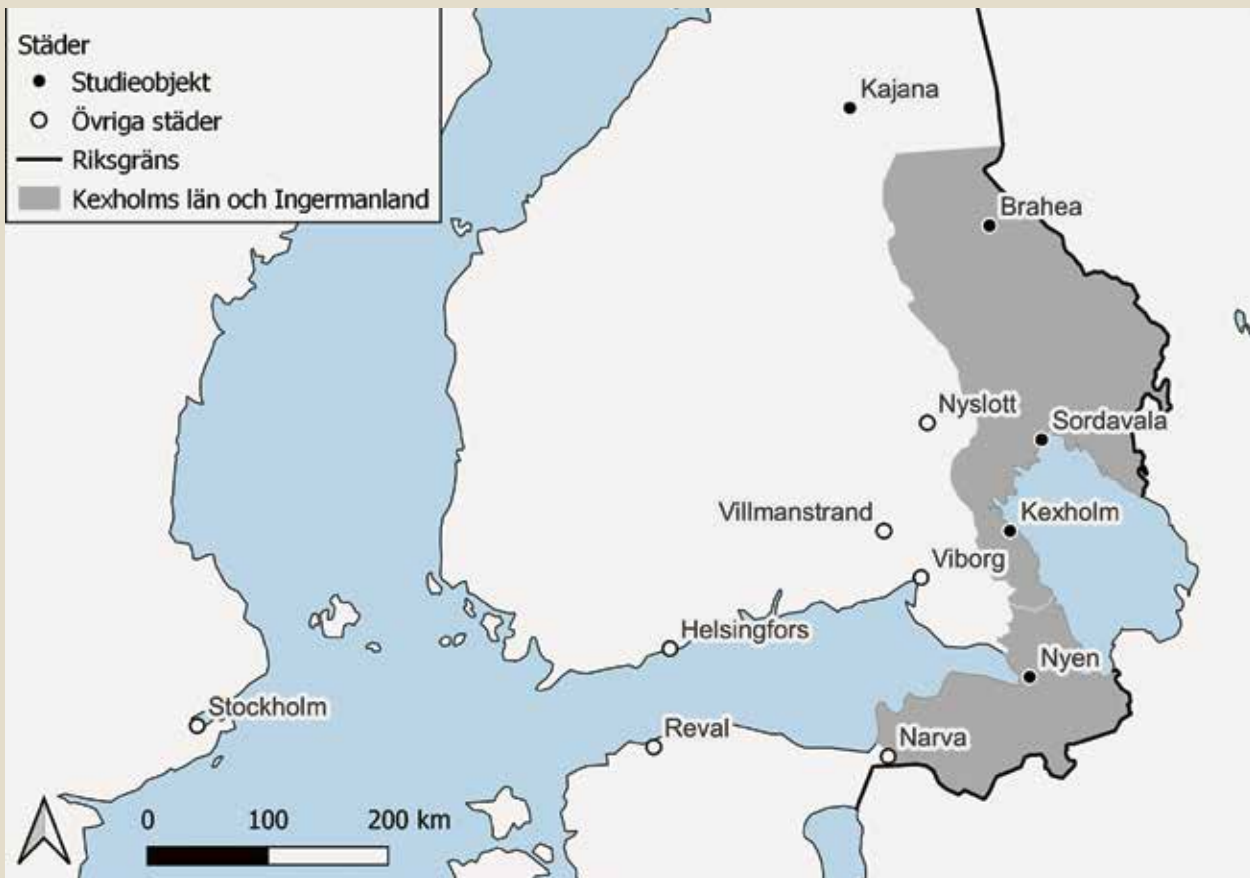
tabell och ges ett ID-nummer, och sedan kan man korshänvisa olika personer till varandra. Samma sak görs med olika nämnda geografiska platser som också ges ett ID-nummer. Det här kan sedan visualiseras på en karta.

- Den andra metoden vi har är närläsning av dokumenten för att studera mikrohistoria, det vill säga vi följer enstaka personer och händelser med så stor noggrannhet som materialet tillåter. Detta för att få en uppfattning om hur de här människorna tänkte och hur de betedde sig.

Sordavala hade alltså knappt tusen invånare. Av dem finns 521 personer i det material Katajala undersöker, vilket kan ses som en betydande del av stadens befolkning.

- Alla bokförda personer bodde inte i Sordavala, men av en eller annan anledning nämns de i rådstuvurättens protokoll vilket betyder att de har haft något att göra med staden och dess invånare.

De städer som undersöks är Kajana, Brahea, Sordavala, Kexholm och Nyen. Brahea låg i dagens Lieksa och vid Nyen byggdes senare S:t Petersburg. Karta: Antti Härkönen

”Den här typen av projekt öppnar upp för förståelsen av östra Finlands roll i det svenska riket.”

Ett exempel på varför någon utifrån kunde hamna i protokollen är handel utan tillstånd – något som ofta skedde på söndagar, då handel var förbjuden.

Handel och upptåg

Från Ryssland kom det in tyger, pälsar, läder och tobak till gränsstäderna. Spritsmuggling var vanligt och man kunde också hamna i rätten för att driva olaglig krogverksamhet. Det var dock tillåtet att servera sina gäster tre portioner brännvin innan det räknades som krogverksamhet.

– Varje vår åkte man från Sordavala över Ladoga ner längs Nevafloden ut till Finska viken och vidare till Stockholm. Oftast med en enmastad segelbåt. Man hade med sig smör, talg, tyger och pälsar.

– I vårt material hittar vi till exempel uppgifter om att man under en av de årliga resorna stannat till i Nyen. Där har en underofficer i svenska armén sålt krut till handelsmännen från Sordavala, vilket var olagligt och något han gjorde i lönnedom. När man anländer till Stockholm tar det inte länge förrän man är på sniskan, laddar bössorna och skjuter lite omkring sig. Händelseförloppet finns alltså bokfört i protokollen.

Från Nyen tog man sig också med större fartyg till Hamburg och ända ut till Atlantkusten. I övrigt gick handeln landvägen in i Ryssland och från Karelen in i Savolax.

– Vi vet egentligen rätt lite om livet i gränsstäderna i den östra delen av svenska riket under den senare hälften av 1600-talet. Den här typen av projekt öppnar upp för förståelsen av östra Finlands roll i det svenska riket. ◀

Opera i periferin

Under det tidiga 1800-talet var franska pjäser med en politisk laddning de överlägset populäraste på teater-scenerna i Åbo. Pjäserna kom från Paris via teatern i Stockholm.

TEXT: MARCUS PREST

Scen ur *Gubben i bergsbygden* som denna populära operapjäs hette i översättning till svenska. Den var komponerad av Nicolas-Marie Dalayrac med libretto av Benoît-Joseph Marsollier. Foto: Bibliothèque nationale de France, département Bibliothèque-musée de l'opéra

FÖR DRYGT tvåhundra år sedan fanns det en påtaglig kulturell växelverkan mellan Paris och Åbo. Den tog sig uttryck i pjäser som uruppfördes i kulturens nav i Paris, för att senare framföras i Åbo – en perifer stad i Europa och på den europeiska kulturkartan. Det säger **Charlotta Wolff**, professor i Finlands historia vid Åbo universitet.

Wolff leder en forskargrupp som studerar teaterrepertoaren i Åbo mellan 1790 och 1840. Projektet fokuserar särskilt på *opéra-comique*, som är en blandning av italiensk opera buffa och fransk vaudeville och har talad dialog.

– Genren var populär, den drog publik. Och innehållet hade ofta en politisk betydelse, säger Wolff.

Åbo hade som den gamla huvudstaden en särskild relation med Stockholm. Den svenska teatermannen **Carl Gustaf Bonuvier** lät uppföra en teater på samma plats där Åbo Svenska Teater ligger i dag. Bonuviers teater var aktiv mellan åren 1813 och 1827, och anses vara Finlands första egentliga teaterhus.

Bonuvier var en teaterimpresario, ungefär att jämföra med finansör och producent.

– Han var utbildad i Stockholm på Stenborgs teater. Denna var en viktig

”I pjäsen hotar ett rövarpack idyllen och en dygdig soldat räddar de goda borgarna.”

etapp för den repertoar som framfördes i Åbo eftersom det var där största delen av pjäserna översattes från franska till svenska.

Hur fungerade då den politiska laddningen i texterna när man tog över dem från Paris till Stockholm och vidare till Åbo?

– Det finns en anpassning och en förskjutning av innehållet till en mer svensk kontext. Framför allt speglar valet av repertoar som helhet de politiska stämningarna.

Åbo brand och källmaterialet

Åbo brand 1827 förstörde en stor del potentiellt källmaterial för den som vill studera Åbos historia. Men det finns material som berör Åbo också på annat håll, exempelvis i handskriftssamlingar i Stockholm.

– Vi använder oss av digitaliserat pressmaterial för att göra en kvalitativ uppskattning av repertoaren genom att studera annonser och vad som skrevs i pressen. Därtill har vi bland annat direktör Bonuviers bevarade partitur och sufflörhäften.

Wolffs forskargrupp har kunnat sluta sig till att av de tio mest uppförda pjäserna 1790–1840 var sju franska, i svensk översättning.

– Den tredje mest spelade pjäsen var *Gubben i bergsbygden* (*La maison isolée, ou le vieillard des Vosges*) från 1797, som handlar om en respektabel äldre man och husägare, hans vackra guddotter och hans enfaldiga men goda dräng.

I pjäsen hotar ett rövarpack idyllen och en dygdig soldat räddar de goda borgarna. Pjäsen har en stark undertext om medborgerlig dygd och

uppenbara politiska dimensioner i revolutionstidens krigskontext.

Genom tidningsannonserna har forskarna kunnat kartlägga var i Åbo biljetter såldes och var pjäser uppfördes.

– Det är ett av dessa oväntade resultat som dyker upp när man börjar forska i något.

– Förutom Bonuviers teater fanns det en tysk teater vid Nylandstullen,

det var en nyhet för mig, säger Charlotta Wolff. ◀

Projektet *Opera i periferin? Åbo och Paris som musik- och teaterstäder 1790–1840* finansieras av SLS åren 2024–2027. För kartläggandet av projektets källmaterial och repertoaren i Åbo beviljade Finska Vetenskaps-Societeten ett ettårigt stipendium 2023.

Charlotta Wolff leder projektet som undersöker hur särskilt franska sångspel med samhällliga och politiska teman blev populära i Åbos musik- och teaterliv från slutet av 1700-talet till 1840-talet. Foto: Suvi Elo

Förvaltar långa anor

I oktober tillträdde Jan-Mikael Evertson som ny förvaltare på Stor-Sarvlaks gård i Lovisa. Gården med anor från medeltiden består av 1300 hektar skog, 300 hektar åkermark och tiotals byggnader - och skötseln av dem ligger på Evertsons arbetsbord.

TEXT: MICHAELA VON KÜGELGEN FOTO: FRIDA LÖNNROOS

Jan-Mikael Evertson sköter nu jordbruket både på Stor-Sarvlaks och på sin egen gård i Liljendal.

”Hittills har en dag aldrig varit den andra lik, men jag gillar att det är mångsidigt.”

GUMMISTÖVLARNA är täckta av lera och ser välanvända ut. Det beror på två saker. Den första är att Jan-Mikael Evertson, som en av de första sysslorna som förvaltare på Stor-Sarvlaks gård, har fått spola täckdiken. Den andra är att gummistövlarna är hans egna och har varit i flitigt bruk på den egna gården i Liljendal, bara 20 kilometer bort från Stor-Sarvlaks.

Även om han drivit den egna gården sedan 2012 är skillnaden mellan den och Stor-Sarvlaks markant.

– Hemma har vi en liten gård och här är allt mycket större. Inte bara lantbruket, säger Evertson.

Vi besöker honom i oktober, knappt två veckor in i det nya jobbet, och han har redan insett att det kommer att ta länge innan han har fullständig koll på alla sysslor.

”Det är lyxigt att få komma till ett färdigt dukat bord.”

– Så småningom börjar jag få en helhetsbild av vad jobbet innebär. Hittills har en dag aldrig varit den andra lik, men jag gillar att det är mångsidigt.

Som stöd har Evertson den tidigare förvaltaren **Marina Bergheim-Ahlqvist** som går i pension vid årsskiftet samt **Jörgen Rosqvist** och **Magnus Broman** som båda har jobbat länge på gården och känner till både arbetsuppgifter och marker.

– Jörgen har jobbat här i nästan 40 år. Det han inte vet, vet ingen annan heller, säger Evertson.

Spannmål och oljeväxter

Hittills har 43-åriga Evertson främst imponerats över hur professionellt Stor-Sarvlaks drivs.

– Det är lyxigt att få komma till ett färdigt dukat bord då allt har skötts så bra. Marina har gjort ett fint jobb och är noggrann och mån om att allt går rätt till. Det vill jag fortsätta med, liksom även utvecklingen av gården. Man kan inte stampa på stället.

Främst av allt vill den nya förvaltaren bevara gården i dess fulla prakt och med sin insats ytterligare utveckla åkrarna.

– Här har satsats mycket på åkrarnas skick, bland annat har de kalkat ordentligt och spolat täckdikena som gör att dräneringen hålls i skick. Många gårdar håller inte alls på med sådant.

På Stor-Sarvlaks marker odlas spannmål såsom vete, korn och havre samt oljeväxterna ryps och raps.

– Vi har samarbete med flera uppköpare.

På gården står en modern, stor torkanläggning där spannmålet torkas innan det säljs vidare.

Jan-Mikael Evertsons föregångare Marina Bergheim-Ahlqvist introducerar honom i arbetet på gården.

Jörgen Rosqvist har jobbat på Stor-Sarvlaks i nästan 40 år och vet allt om arbetsuppgifterna och gårdens marker.

Skogen värmer

Största delen av arbetstiden kommer den nya förvaltaren att tillbringa i fysiskt arbete utomhus. Trots att skogsområdena omfattar närmare 1300 hektar upptar skogen ändå en relativt liten andel av all arbetstid.

– Skogen sköter vi om i samarbete med skogsvårdsföreningen Södra skogsreviret. Vi går igenom skogsbruksplanerna tillsammans, men skogsvårdsföreningen tar hand om avverkningar och gallringar. Jörgen och Magnus jobbar i skogen en del av vintermånaderna.

Skogen har också en praktisk betydelse för gården – byggnaderna på Stor-Sarvlaks värms upp med överbliven flis från avverkningarna. Det innebär att gården är självförsörjande när det gäller värme.

Den största byggnaden är slottet som stod färdigt 1683 och som tillsammans med Villnäs utanför Åbo är det enda barockslottet i Finland. Huset har tre våningar och en vindsvåning. Det minsta huset, på bara några kvadratmeter, är Finlands äldsta lekstuga från 1800-talet.

– Mitt jobb är att se till att byggnaderna hålls i skick. Om något behöver göras ser jag till att det blir gjort.

Unik chans

Under sommarmånaderna lär Jan-Mikael Evertson inte ha mycket tid över för annat än jobbet och den egna gården.

– Jag är van vid att jobba under somrarna när det är säsong. Då får man ha semester senare i stället.

Även om arbetsdagarna tidvis blir långa lockades Evertson av friheten som gör att han kan kombinera arbetet på den egna gården med sitt nuvarande jobb.

– Allt ska ju göras, men arbetet är fritt.

Han drivs av sitt breda intresse för jord- och skogsbruk och av att få vara ute i naturen.

– Stor-Sarvlaks är en otroligt fin gård. Det är bara en gång i livet som man får en sådan här chans. När jag såg annonsen i tidningen visste jag på en gång att jag måste söka jobbet. ◀

”Mitt jobb är att se till att byggnaderna hålls i skick. Om något behöver göras ser jag till att det blir gjort.”

Skogsbruket engagerar personalen på Stor-Sarvlaks främst under vintermånaderna.

Huvudbyggnaden från 1683 är ett av Finlands två barockslott.

Stor-Sarvlaks gård

Ligger i Pernå, Lovisa.

Omnämns första gången på 1450-talet, och har gått i arv inom ätterna Creutz, von Morian och von Born.

Gården testamenterades till Svenska kulturfonden inom SLS av Ernst och Alix von Born.

Ett särskilt förvaltningsråd ansvarar för gårdens förvaltning. Rådet har tre medlemmar som utses av SLS, Svenska folkpartiet samt Nylands svenska lantbrukssällskap.

Stor-Sarvlaks är ett aktivt jordbruk med cirka 300 hektar åkermark, 1300 hektar skog, vattenområden och holmar samt bebyggd miljö med högt kulturhistoriskt värde.

Damtidningen kan skänka en paus från vardagen, en stund av egen tid med både nytta och nöje. Att köpa en damtidning är fortsättningsvis, trots alla digitala frestelser, ett sätt att hålla sig ajour med samtiden inom många områden. Fotografi från 1966. Foto: Teuvo Kanerva/Museiverket

Damtidningen speglar tidens kvinnoosyn

LÄSER DU DAMTIDNINGAR? Kanske har du gjort det i årtionden? Forskarna Arja Turunen och Anna Niiranen vill veta veta vad, hur och när du läser. I projektet *Naisten asialla. Yhteiskunnan muutos ja feminismi suomalaisissa naistenlehdissä 1960–1970-luvuilla* vid Jyväskylän universitet undersöker de hur kvinnors ställning behandlades i finländska damtidningar under 1960–1970-talen och vilken relation tidningarna hade till tidens feministiska ideal. Nu vill forskarna ta del av dina minnen och erfarenheter av damtidningar. Genom att svara på frågor om olika aspekter av läsning och konsumtion kan du bidra till forskningsprojektet.

I Finland ges det ut många olika damtidningar och flera av dem har en lång historia. Till exempel grundades *Kotiliesi* redan 1922 och *Anna* 1963. Andra populära damtidningar, som *Hopeapeili* och *Jaana*, har lagts ner genom åren.

Även många organisationer har gett ut egna tidningar riktade till kvinnor. Ett exempel är Marthaförbundet som 1903 började ge ut *Husmodern*, senare *Marthabladet* och numera *Martha*. Partibundna tidningar var socialdemokratiska *Töveritar*, Finlands demokratiska kvinnoförbunds *Uusi Nainen* och Samlingspartiets *Suomen Nainen*. Svenska Kvinnoförbundet gav ut *Astra* från 1919 till 1992 då en utgivarförening tog över. I dag har *Astra* fokus på samhälle, kultur och feminism.

Berättelserna och minnena kan vara från vilket årtionde som helst, också nutid. Många har läst finska eller svenska versioner av internationella damtidningar som *Cosmopolitan* och *Elle* eller utländska damtidningar på originalspråk. På finlandssvenskt håll har *Femina*, *Svensk Damtidning* och *Damernas värld* varit populära i flera generationer.

Insamlingen görs i samarbete med SLS och Finska Litteratursällskapet (SKS), och svaren arkiveras i respektive arkiv beroende på språk. Du kan delta via lyyti.in/damtidningar eller via QR-koden till höger fram till 31.5.2026. ◀

Herrgårdsarkiv ger en bred bild av historien

Esbogårds arkiv är det nyaste tillskottet av herrgårdsarkiv i SLS samlingar. Herrgårdsarkiven är en viktig del av det finländska kulturarvet då forskare genom räkenskaper, kartor, brev och dagböcker kan rekonstruera historiska skeenden, maktstrukturer och vardagslivet på gårdarna.

TEXT: MICHAELA VON KÜGELGEN

ESBOGÅRD LIGGER intill den medeltida Kungsvägen i Köklax, nära Esbo centrum. Det är en gammal kungsgård som grundades 1556 av Gustav Vasa. Efter det har gården ägts av bland annat släkterna **Horn, Wrede, Hising, Ramsay** och **Myrberg**. I den spända språkpolitiska situationen i början av 1900-talet köptes gården 1909 av det nygrundade aktiebolaget Esbogård Ab, vars mål var att bevara gården i svenska händer. Fem år senare köptes gården av pedagogen, finansmannen och politikern **August Ramsay** (1859–1943).

Nu, drygt hundra år senare, har Esbogårds mångsidiga arkiv donerats till SLS.

– En arkivdonation är alltid en längre process. Det är inte så att någon ringer oss och vi hämtar arkivet nästa vecka, berättar SLS förste arkivarie **Petra Hakala**.

Själv besökte hon Esbogård för att få en uppfattning om vad materialet omfattar. Donationen består av ungefär 18 tills vidare oordnade hyllmeter som innehåller dels Esbogård Ab:s arkiv gällande bolaget och gårdsdriften, dels en per-

August Ramsay i trädgården på Esbogård som han tog över 1914. Han utvecklade verksamheten till ett modernt jordbruk och lät uppföra bland annat en ny ladugård, en såg och arbetarbostäder på gården. Okänd fotograf. KAMU/ Esbo stadsmuseum

”Merparten av handlingarna är från 1800- och 1900-talet, men August Ramsays lokalhistoriska forskningsmaterial om Esbo socken och Esbogård gäller också äldre tider.”

sonhistorisk del med brev, dokument och fotografier som tillhört August Ramsay och hans familj.

– Merparten av handlingarna är från 1800- och 1900-talet, men August Ramsays lokalhistoriska forskningsmaterial om Esbo socken och Esbogård gäller också äldre tider, säger Hakala.

Tillgängliggörs för forskning

Enligt Petra Hakala är herrgårdarna i Finland en betydelsefull del av vårt kulturarv med sin arkitektur, agrikultur och sina traditioner.

– Det är fint att arkivmaterialet nu finns i ett offentligt arkiv där det förvaras tryggt och säkert och blir tillgängligt för forskning.

Herrgårdsarkiven är centrala för forskningen – nästan oavsett vad man som forskare är nyfiken på.

– Via arkivmaterial från herrgårdar kan man studera historiska fenomen ur många olika perspektiv. Bland annat politisk, social och ekonomisk historia, arkitektur- och konsthistoria samt herrgårdstraditioner.

Nyfikna forskare är ändå tvungna ge sig till tåls. Materialet från Esbogård ska ordnas och förtecknas innan det tillgängliggörs, eftersom SLS i regel

Familjen samlad på huvudbyggnadens trappa 1916: Gerda Björkstén, Jully (Julia) Ramsay, Maggie, Henrik, Clara och Olof Wallin. Foto: August Ramsay (originalet i Esbogårds fotoalbum). KAMU/Esbo stadsmuseum

Esbogårds nuvarande huvudbyggnad är från slutet av 1700-talet, liksom även parken som ligger i anslutning till gården. Båda byggdes ut under August Ramsays tid. Foto: Timo-Pekka Heima/Museiverket

Arkivarie Petra Hakala studerar ritningar som August Ramsay lät göra för nya byggnader på Esbogård på 1920-talet. Foto: Thomas Weckström

inte ger tillgång till ett material innan det är ordnat.

Esbogårds arkiv hör till ett av de större herrgårdsarkiven som SLS förvaltar. Det största är Stor-Sarvlaks gård, vars arkiv omspänner 57 hyllmeter. När arbetet med en tidigare arkivdonation, Tjusterby gårds arkiv, är klart kan ordnandet av Esbogårds arkiv inledas.

– Materialet kommer sedan att vara fritt tillgängligt för både forskare och andra intresserade i SLS forskarsal på Snellmansgatan 13, berättar Petra Hakala. ◀

Herrgårdsarkiv på SLS

I **SLS ARKIV** finns bland annat följande gårdars arkiv: Stor-Sarvlaks, Tjusterby, Fantsnäs och Näse i Pernå, Stensböle i Borgå, Oravala i Kouvola, Ratula i Artsjö, Esbogård i Esbo, Gammelby i Tusby, Irjala i Janakkala och Wirdois i Sysmä.

I ett herrgårdsarkiv finns vanligen:

- Juridiska och ekonomiska handlingar gällande gården och gårdsdriften
- Ritningar, planer och kartor över herrgårdens ägor
- Privat material såsom brev, dagböcker, manuskript, anteckningar och kontoböcker
- Fotografier

Historikern Victor Wilson har i boken *För kunskap och kultur* fördjupat sig i SLS vetenskapliga, kulturella och politiska roll under 140 år. Foto: Antti Rintala

Från medborgar- till kunskaps- organisation

I Victor Wilsons bok om SLS historia får de senaste fyrtio åren särskilt fokus – och visar hur dagens SLS har vuxit fram.

TEXT: MARCUS PREST

VICTOR WILSONS bok *För kunskap och kultur*, som gavs ut i maj, är en sammanfattning av SLS 140 år.

– Det mest drabbande med att skriva den här historiken är det vanliga. Man tar sig an uppdraget och tänker ”Hur svårt kan det nu vara?”, och sedan sitter man där och märker att man har att göra med en bottenlös källa av material.

– Jag lärde mig massor, inte bara om SLS och Svenskfinland, utan också om förutsättningarna för det svenska i Finland och hur viktigt SLS är och har varit. SLS grundades ju före Svenska folkpartiet och Folktinget, och har genast från första början arbetat för det svenska i Finland. Sedan

1885 har man konsekvent försvarat den svenskspråkiga minoritetens kulturella intressen.

Ökade resurser

Wilson nämner att han i boken har velat lyfta fram särskilt det som hänt under de senaste fyrtio åren.

– Det var då som SLS övergick till att ha en verkställande direktör och man fick nya förutsättningar för att förvalta sitt kapital.

Avkastningen ökade betydligt från slutet av 1990-talet och man fick ekonomiska möjligheter att satsa på verksamheten på ett helt annat sätt än tidigare.

I boken beskriver Wilson hur SLS gick från att ha varit en folkligt för-

ankrad medborgarorganisation, som främst producerade litteratur och annat material för medlemmarnas behov, till att bli en kunskapsorganisation med ett mycket bredare verksamhetsfält och bevakningsområde.

– Den här förändringen syns bland annat i att man började ta in expertis från fältet. Organisationen utvecklades och växte, och man grundade vetenskapliga nämnder med förtroendevalda. Man hade helt enkelt fler krokar ute på universiteten och i samhället. Dessa nya resurser bidrog med material, forskning och litteratur, och till att lägga grunden för den verksamhet för kunskap och kultur som SLS bedriver i dag. ◀

Fem frågor till Salla Leponiemi

Konsthistorikern Salla Leponiemi har beundrat konstnären Elin Danielson-Gambogi (1861-1919) sedan hon var ung. I boken *Utan konsten inget liv* gör Leponiemi en djupdykning i konstnärens fängslade liv och verk.

TEXT: MICHAELA VON KÜGELGEN

Vem var Elin Danielson-Gambogi?

Konstnären Elin Danielson-Gambogi var en emanciperad och modern kvinna och åren i konstnärskolonin i Önningeby på Åland spelade här en stor roll. Konstnärskapet och konsten var den röda tråden i hennes liv – och även limmet i det olyckliga äktenskapet med den italienska konstnären Raffaello Gambogi.

Varför blev du intresserad av Danielson-Gambogi?

När jag flyttade till Florens märkte jag att jag ofta tänkte på Elin. Det var som om hon ville berätta sin egen berättelse om hur också hon bosatte sig i en helt annan värld än den hon var bekant med. Jag var nyfiken på hur det kändes för Elin att flytta till Italien i slutet av 1890-talet och den patriarkala atmosfären där.

En hurdan konstnär var hon?

Realismen och naturalismen, som Elin anammade under studierna i Paris, förblev grunden i hennes måleri. Hon skildrade vardagen och skydde

inte ämnen som samtiden ansåg vara opassande. Hon var lojal mot det hon såg och kunde till exempel måla en mamma som letade efter löss i sitt barns hår. Det förvirrade och upprörde konstpubliken. Elin ville visa allt utan att försköna. På den tiden förväntades kvinnor måla en viss typ av målningar, men Elin tvekade inte att gå sin egen väg.

Hur uppfattades Danielson-Gambogi av sin samtid?

Trots ett visst motstånd uppfattades hon som väldigt begåvad. Hon fick också det största priset en kvinna kunde få då hon både 1889 och 1900 belönades med en bronsmedalj vid världsutställningen i Paris. Själv tyckte Elin att en god konstnär är en god konstnär oavsett kön och ansåg

I Salla Leponiemis biografi *Utan konsten inget liv*, som utkom på finska 2021, levandegörs Elin Danielsson-Gambogis historia genom hennes känsligt inklämmande konst och en stor mängd efterlämnad korrespondens. Foto: Stefano Mattii

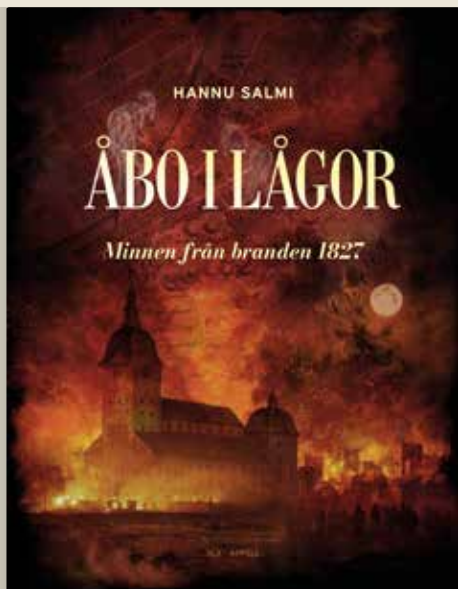
sig vara jämställd med de manliga konstnärerna.

Vad lämnade hon efter sig?

Mod och en uppriktig tro på det hon ansåg vara eftersträvarsvärt inom konsten. Hon var i sig ingen revolutionär konstnär, men blev ändå en förebild för kvinnor. Elins uthållighet och hennes kamp mot livets svårigheter har berört många läsare, särskilt kvinnor, som har sagt att de har hittat kontaktytor med Elin och känt liknande saker som hon. Därför är jag glad över att Elin nu får den uppmärksamhet hon förtjänar. Många känner till hennes verk, men vet inget om henne som konstnär. Hennes målningar tilltalar kanske inte alla direkt, men ju mer man studerar dem desto mer fascinerad blir man. ◀

Nytt ur SLS utgivning

Hösten 2025

Hannu Salmi

Åbo i lågor

Minnen från branden 1827

Åbo i lågor är en sann berättelse om den historiska storbranden i Åbo den 4 september 1827. Hur var det att plötsligt befinna sig mitt i ett framrusande eldhav? Och vakna upp till en stad i spillror? Hannu Salmi bygger upp sin bok kring stadsbornas känslor och upplevelser före, under och efter branden. Genom några nyckelpersoner skildrar han desperation, sorg och girighet men också empati och generositet. Salmi reflekterar särskilt över frågan om skuld och den ryktesspridning som tog fart efter branden. Till grund för boken ligger brev, dagböcker, memoarer, kartor, tidningar, tidskrifter, skillingtryck, bilder och dikter.

Branden förstörde tre fjärdedelar av stadens byggnader, också universitetet och det värdefulla biblioteket, och lämnade 11 000 människor hemlösa. Brandkatastrofen blev en av de första nyheterna från Finland som fick global spridning.

232 s., inbunden, illustrerad, cirka pris 26 euro. ISBN 978-951-583-670-0. Omslag: Timo Numminen. Översättning: Tobias Pettersson. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

Jukka Sarjala

Åboromantiken

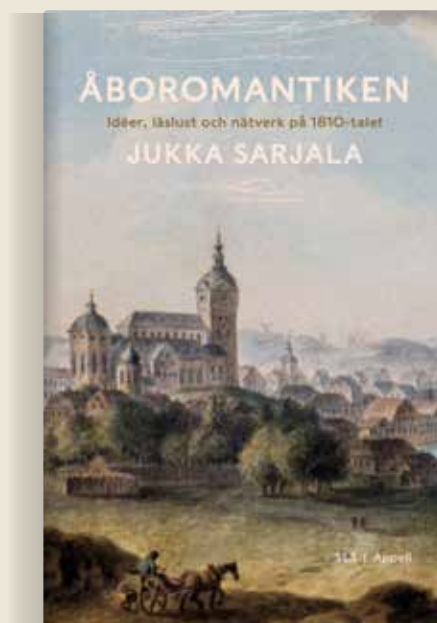
Idéer, läslust och nätverk på 1810-talet

Det litterära uppsvinget i Europa sporrade studenterna i Åbo, och under 1810-talet började Åboromantiken växa fram. Med ett ökat utbud av böcker och tidskrifter kunde studenterna ta del av nya tankar och idéer, framför allt från romantikens tyska filosofer. Impulserna inspirerade till egna publikationer, läsecirklar, sång och debatt, och ett nyväckt intresse för den finska folkdikten.

Den uppblussande universitetsaktivismen utmanade professorerna i Åbo och oroade den ryska överheten – det fanns varnande exempel på studentupplopp vid andra europeiska universitet. Studenterna bevakades hårt och protester och överträdelser stoppades.

I boken kartlägger Jukka Sarjala Åboromantikernas inbördes nätverk och kontakterna till Sverige, särskilt Uppsala. Han synliggör också hur de nationalistiska idéer som senare utvecklades i Finland här fick ett tidigt uttryck.

295 s., inbunden, illustrerad, cirka pris 28 euro. ISBN 978-951-583-671-7. Omslag: Fredrik Bäck. Översättning: Sofia Gustafsson. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

Tuomas Tepora

Mannerheim

Hjälte och antihjälte

Det finns få personer i Finlands historia som är lika fascinerande, upprörande och irriterande som Gustaf Mannerheim. Denna mytomspunna krigshjälte, aristokrat och kosmopolit har gång på gång satts på piedestal – och ryckts ner igen.

Vad döljer sig bakom den massiva personkulten? Tuomas Tepora reder ut myterna kring Mannerheim från inbördeskriget 1918 fram till i dag. Han visar att bilden av Mannerheim lever sitt eget liv och skiftar i takt med tiden och behoven. Den historiska Mannerheim vävs ihop med den fiktiva Mannerheim – som i sin tur får representera allt från den stora statsmannen och bödeln till den misslyckade maken, finsmakaren och kolonialisten, kryddat med spekulationer om hans sexuella läggning.

Politiska personkulten förknippas ofta med auktoritära regimer, men hur och när utnyttjas känslor och föreställningar för att styra demokratiska samhällen?

319 s., inbunden, illustrerad, cirka 28 euro. ISBN 978-951-583-669-4. Omslag: Antti Pokela. Översättning: Elisabeth Stubb. Utkommer i Sverige i samarbete med Lind & Co.

Lätt svenska i Finland

Red. Camilla Lindholm, Marja Kivilehto & Satu Siltaloppi

Vad är lätt språk? Vad gör lätt språk lätt, och vem behöver det? Lätt språk i Finland – eller lättläst i Sverige – är en språkform som är till hjälp för dem som har svårt att läsa och förstå allmänspråk. Målet är att hitta sätt att kommunicera likvärdigt med alla medborgare genom att förenkla, anpassa och utveckla språket.

I bokens elva kapitel diskuteras lätt språk utifrån modaliteterna skrivet, talat och tecknat språk. De målgrupper som förekommer är personer med intellektuell funktionsnedsättning, äldre personer med demens och användare av anpassat teckenspråk. Termer inom området lätt språk, metodologiska val i artiklar om lätt svenska, egenskaper hos lättlästa texter och eventuell stigmatisering av lätt språk behandlas också.

228 s., häftad, cirka 24 euro. ISBN 978-951-583-672-4. Omslag: Antti Pokela. Utkommer i Sverige i samarbete med Morfem. Läs e-boken gratis på sls.fi.

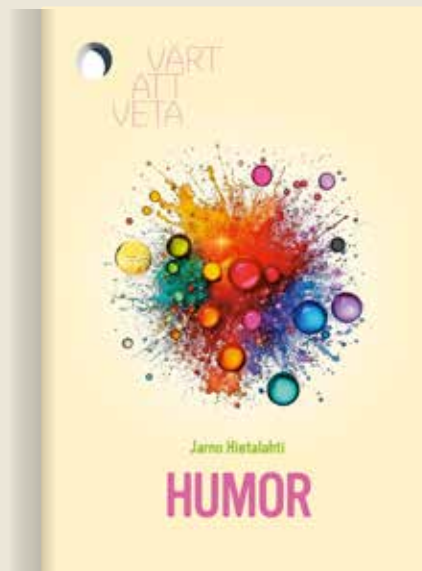
Jarno Hietalahti

Humor

Värt att veta

Vad kan en humorobduktion avslöja om humorns innersta väsen? Finlands ledande humorfilosof Jarno Hietalahti tar humorn på fullaste allvar och reflekterar över vilken plats den har i våra liv, i samhället och i olika kulturer. När något skojigt händer noteras det genast och folk brister ut i skratt. Ibland skrattar vi åt helt olika saker och en osäkerhet infinner sig. Är det något fel på min humor? Varför uppfattas vissa skämt som roliga, tama eller för grova? Vi skrattar åt andra, men också åt oss själva. Skrattet kan förena, sätta saker i perspektiv och hjälpa oss att hantera svåra teman, men också leda till konflikter och missförstånd. Boken är en djupdykning i humorns filosofiska frågor och teorier, och visar att humor och skratt gör oss till människor.

59 s., häftad, cirkapris 5 euro. ISBN 978-951-583-676-2. Omslag: Antti Pokela. Översättning: Tatu Lehtilä och Anders Nyman/Traduct Oy. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Läs e-boken gratis på sls.fi, finns också som ljudbok.

Heidi Jokinen & Pia Slögs

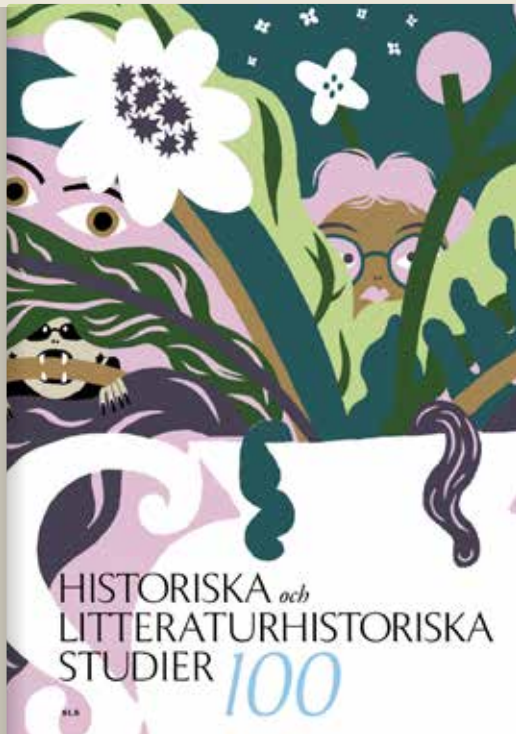
Straff

Värt att veta

Är straff alltid det enda rätta? Strafftänkandet genomsyrar vår vardag; vi straffas som barn när vi gör fel, i arbetslivet kan vi få varningar och på fritiden är vi snabba med att ropa efter röda kort och utvisningar. Finns det alternativ till det så kallade retributiva tänkandet? Genom exempel från juridik, filosofi och samhällsvetenskaper utmanar Heidi Jokinen och Pia Slögs oss att kritiskt reflektera över brottspåföljder. De slår ett slag för den restaurativa rättvisan, där medling i vissa fall kan erbjuda en mer konstruktiv lösning på konflikter mellan förövare och offer. En historisk överblick visar hur man tänkt kring brott och straff under olika tider.

59 s., häftad, cirkapris 5 euro. ISBN 978-951-583-660-1. Omslag: Antti Pokela. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Läs e-boken gratis på sls.fi, finns också som ljudbok.

Historiska och litteraturhistoriska studier 100

Red. Anna Biström & Julia Dahlberg

Jubileumsnumret HLS 100 har temat gammalt och nytt – förr och nu. Spänningen mellan tradition och förnyelse granskas i texter om HLS egen historia, arkiv, finlandssvensk körtradition och folkstamsbegreppet. Syner på mänskligt åldrande studeras i Merete Mazzarellas verk, konstnärslivet och 1800-talets ståndsfamiljer. J.L. Runeberg är både på – och under tapeten, medan andra texter studerar nyare författare som Solveig von Schoultz och Johanna Holmström, samt föregångarkvinnan Virginia af Forselles. Vi får historiska perspektiv på språk och tillhörighet i litteraturen, jubileer och festbelysning.

I numret ingår även Peter Englundss festtal från SLS 140-årsjubileum.

392 s., häftad, cirkapris 24 euro. ISBN 978-951-583-659-5. Omslag: Ulla Donner. Läs e-boken gratis på hls.journal.fi.

Edith Södergran

Dikter och aforismer

Utg. Holger Lillqvist

Edith Södergrans *Dikter och aforismer* utkommer i ny utgåva med ett nytt förord av Agneta Rahikainen.

Edith Södergran (1892–1923) är en av Finlands mesta lästa och mytomspunna poeter och ett av de stora namnen i svensk litteratur. I den här pocketvolymen ingår samtliga dikter och aforismer som hon skrev på svenska. Södergran bröt mot normerna och skapade ett eget lyriskt idiom som talar till läsare runt om i världen än i dag. Hennes dikter och aforismer banade väg för den modernistiska dikten i Finland och Sverige när hon debuterade för ett sekel sedan och de hör till de klassiker som är ett måste i varje bokhylla. Volymen baserar sig på den textkritiska utgåvan av Edith Södergrans *Samlade skrifter*.

361 s., pocket, cirkapris 7 euro. ISBN 978-951-583-692-2. Omslag: Antti Pokela. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

Fest hos Åströms (1908). Foto: Bernhard Åström. SLS arkiv/Veterinär Bernhard Åströms fotografisamling

HISTORISKA RECEPT

I den digitala utgåvan Historiska recept kan du bläddra bland recept för färgning av tyger, frosskurer, traditionella recept på middagar och efterrätter, och mindre traditionella recept som cowboy kaffekaka eller kräftpudding. Inom utgivningsprojektet publiceras handskrivna recepthäften på svenska från Österbotten, Kymmenedalen, Nyland och Egentliga Finland från 1700-talet fram till 1940-talet. Här ingår också fältetnologen Vivi Peters insamlingar av finlandssvensk matkultur. Historiska recept innehåller sammanlagt över 3000 recept, råd och rön.

Läs mera på historiskarecept.sls.fi.

EDVARD WESTERMARCK

Brev, artiklar och fältstudier

Den finländska sociologins grundare Edvard Westermarck (1862–1939) var under sin tid Finlands mest kända vetenskapsman. Westermarcks forskning fick stort internationellt genomslag och vid sidan om det akademiska var han en engagerad samhällsdebattör.

Sociologen Otto Pipattis artikel om Westermarcks liv och forskning, särskilt om moral och äktenskap samt fältarbetet i Marocko, är en lättillgänglig introduktion till vår digitala utgåva. Westermarcks självbiografiska reseskildring *Sex år i Marocko* publiceras på svenska och engelska, tillsammans med historikern Patrik Hettulas kritiska läsning av boken. Westermarcks brev till filosofen Rolf Lagerborg och några artiklar som publicerats i dagstidningar och *Finsk Tidskrift* läggs också ut samtidigt. Mera material kommer att publiceras kontinuerligt under 2026.

Läs mera på westermarck.sls.fi.

Otto Latva & Maarit Leskelä-Kärki

Havet och Tove

Livet i skärgården

Havet hade en alldeles speciell betydelse för Tove Jansson. Den karga havsnaturen, det ombytliga skärgårdsvädret, de vilda djuren och växterna är återkommande teman i hennes bildkonst och texter, inte minst i de älskade muminböckerna. För Tove var havet och öarna inspirerande rum för äventyr och kreativitet, också ensamhet.

Otto Latva och Maarit Leskelä-Kärki berättar i sin miljöbiografi om Tove Janssons liv utifrån 1900-talets marina miljö och skärgårdens kulturhistoria. I dag kan Toves konst ses som en oskiljaktig del av det finländska maritima kulturarvet.

Havet och Tove för läsaren till Pellinge i Borgå skärgård i östra Finska viken, där Tove tillbringade sina somrar från barndomen till livets höst. Här införlivades konstnärsfamiljen Jansson i skärgårdsgemenskapen och knöt livslånga vänskapsband. I mitten av 1960-talet hittade Tove en egen och bestående plats i den yttre skärgården: ön Klovharun.

Ca 200 s., inbunden, illustrerad, cirkapris 26 euro. Ut kommer i februari. ISBN 978-951-583-674-8. Omslag: Fredrik Bäck. Översättning: Pia Vuorio. Ut kommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

"Man blir annorlunda och man får nya tankar när man lever lite längre ensam med havet och sig själv."

Laura Jaakola & Hannele Klemettilä

Blåbär

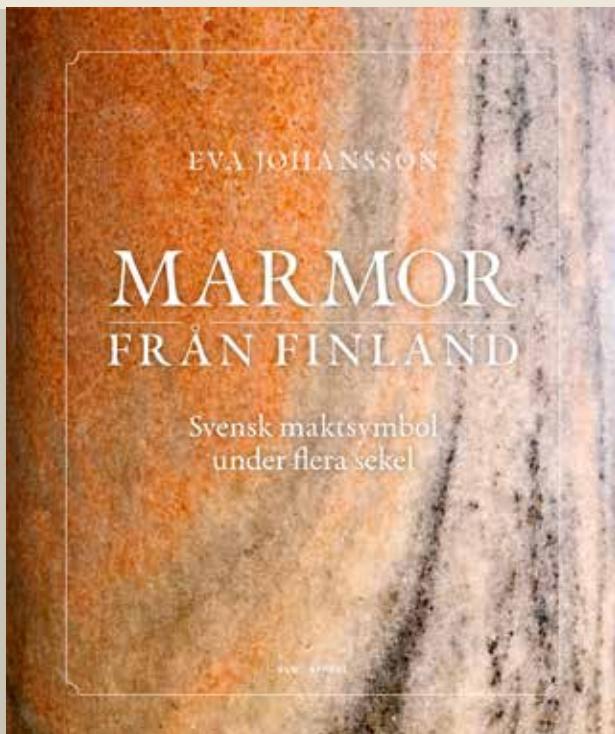
Värt att veta

En gåva från gudarna eller en förrädisk frestare? Ett bär som skadar hälsan – eller främjar den? Blåbäret har genom tiderna varit både uppskattat och föraktat. I dag är det upphöjt till ett superbär och ses som en synnerligen mångfasetterad växt, oavsett om man betraktar det med naturvetenskapliga eller humanistiska ögon.

I centrum för Laura Jaakolas och Hannele Klemettiläs bok står skogsblåbäret – *Vaccinium myrtillus* – som växer vilt i Europa och Asien. Tillsammans med lingonet är det i dag Nordens viktigaste vilda bär, både ekonomiskt och ekologiskt. Blåbärets arter och växtmiljöer samt dess betydelse som föda, medicinalväxt och nyttoväxt genom tiderna tas upp. Dessutom fördjupar författarna sig i blåbärets symbolik och föreställningsvärld – i de uppfattningar, trosföreställningar och attityder som präglat olika epoker.

Ca 60 s., häftad, cirkapris 5 euro. Ut kommer i maj. ISBN 978-951-583-708-0. Omslag: Antti Pokela. Översättning: Tatu Lehtilä och Anders Nyman/Traduct Oy. Ut kommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Läs e-boken gratis på sls.fi, finns också som ljudbok.

Eva Johansson

Marmor från Finland

Svensk maktsymbol under flera sekel

"then Steen som är kommen ifrå Finlandh ther till haffwe wij och behagh" – så skriver Johan III till sin byggmästare Anders Målare 1572. Kungen hade fattat tycke för den röd-vit-gråa marmorn från Vestlax på Kimitoön och hans byggnadsiver ledde till att stenhuggarverkstaden blev Sveriges största. Man beställde kolonner, portaler, öppna spisar, golvplattor och gravmonument. Den sällsynta Vestlaxmarmorn blev en statussymbol för de svenska kungarna – ett sätt att positionera sig som stormakt. Andra europeiska regenter fick nöja sig med polerad röd kalksten.

Konsthistorikern Eva Johansson visar att materiell kultur kan kasta nytt ljus på Sveriges och Finlands gemensamma historia. Hon spårar marmorns väg till Stockholm och Uppsala genom räkenskaper och brev, och tillsammans med statsgeologen Sten-Anders Smeds jämför hon marmordetaljer från Vasatiden med stenprover från Vestlax.

Ca 160 s., inbunden, illustrerad, cirkapris 28 euro. Utkommer i januari. ISBN 978-951-583-677-9. Omslag: Antti Pokela. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

Oscar Henriksson

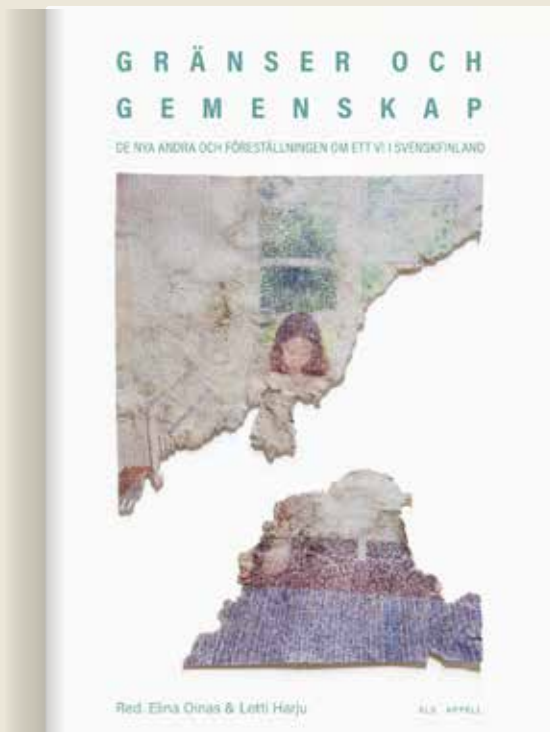
Bubblor

Värt att veta

I allt från kokande kastruller till champagneglas och kanske till och med vid universums födelse spelar bubblor huvudrollen. Så är fallet varje gång materia genomgår en dramatisk förändring. I denna lilla bok om bubblor tar fysikern Oscar Henriksson med dig på en resa genom fasövergångarnas värld. Du får upptäcka hur vatten kan underkylas, varför drycker bubblar när korken öppnas och hur samma fysik kan beskriva kosmiska processer i det tidiga universum. Med vardagliga exempel som involverar glögg, kortlekar och böljande landskap vävs begrepp som energi, entropi och fri energi in i berättelsen. Resultatet är en bok som binder samman det bekanta och det svindlande, och som visar hur några av fysikens mest universella principer gömmer sig i något så enkelt – och vackert – som en bubbla.

Ca 60 s., häftad, cirkapris 5 euro. Utkommer i mars. ISBN 978-951-583-707-3. Omslag: Antti Pokela. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Läs e-boken gratis på sls.fi, finns också som ljudbok.

Gränser och gemenskap

De nya andra och föreställningen om ett vi i Svenskfinland

Red. Elina Oinas & Lotti Harju

Vilka effekter har illusionen om ett "vi"? Studier om "det finlands-svenska" i relation till nya "andra" visar att finlandssvenskheten ofta ses som oproblematisk och att diskussioner om rasism, rasifiering och diskriminering lyser med sin frånvaro.

I *Gränser och gemenskap* synar elva forskare finländares identitetsarbete och strukturella gränsregimer. De tar den teoretiska diskussionen till en kontext utanför den dominerande angloamerikanska, med ett tvärvetenskapligt fokus på andrafiering, uteslutning, vitmedvetenhet och självförståelse. Hur skapas och upprätthålls identitetsskapande gränser? Kan man nå gemenskap över gränserna? Författarna utforskar temat via bland annat empiriska studier av migranternas ofta prekära ställning, men också via konst, utbildning och forskarens egen roll.

Ca 250 s., häftad, cirka pris 26 euro. Utkommer i februari. ISBN 978-951-583-706-6. Omslag: Antti Pokela. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Läs e-boken gratis på sls.fi.

Kirsi Vainio-Korhonen & Mikael Korhonen

Förfalskaren Grandells liv och lögner

Förfalskaren Grandells väg genom livet ger en fängslande inblick i skojarnas och skurkarnas liv i 1800-talets Finland. För de jordlösa på landsbygden erbjöd förfalskning av pengar, olika bevis och dokument en frestande väg ur misären. Men det handlade om allvarliga brott mot kronan – i värsta fall i klass med mord.

Utifrån en stor mängd olika källor lyckas historikerna Kirsi Vainio-Korhonen och Mikael Korhonen lägga ett fascinerande pussel. Torparsonen, drängen, lösdrivaren och tjuven Carl Grandells och hans brottskumpan bonddottern, pigan och gårdfarihandlaren Lovisa Herlins livshistoria väcker många frågor: Hur såg deras uppväxt ut? Var och när korsades deras vägar? Varför blev de insnärjda i allt grövre brott? Hur påverkades deras familjer, vänner och bekanta? Och framför allt, varför är det viktigt att berätta två helt vanliga människors historia?

Ca 240 s., inbunden, illustrerad, cirka pris 26 euro. Utkommer i mars. ISBN 978-951-583-675-5. Omslag: Camilla Pentti. Översättning: Elisabeth Stubb. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

Vägen över havet

Den svenska universitetsstaden Åbo 1640–1828

Red. Johanna Ilmakunnas & Charlotta Wolff

Sverige och Finland var ett och samma rike i århundraden, och i det tidigmoderna Sverige var Åbo en av de viktigaste universitetsstäderna. Åbo var också ett centrum för handel och administration med täta kontakter till det övriga Europa och resten av världen.

Med universitetet i Åbo som fästpunkt undersöker författarna hur Åbo, Uppsala och Stockholm växelverkade under närmare 200 år. Hur rörde sig människor, idéströmningar, pengar och produkter mellan städerna? Studenter och professorer skapade nätverk, utbytte erfarenheter och pendlade aktivt över havet. Såväl radikala idéer och vetenskapligt material som böcker och möbler rörde sig mellan städerna. Universitetet som en viktig del av stadsmiljön och stadsbornas vardag lyfts också fram i form av innovationer och akademiska festligheter.

Ca 280 s., häftad, cirka pris 26 euro. Utkommer i maj. ISBN 978-951-583-673-1. Omslag: Antti Pokela. Översättning: Nina Edgren-Henrichson. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Läs e-boken gratis på sls.fi.

TOVE JANSSON

I juni lanserar vi en digital utgåva av Tove Janssons manuskript i samarbete med hennes rättsinnehavare och Åbo Akademis bibliotek. Genom transkriptioner och faksimil får läsare och forskare en unik inblick i skapandeprocessen bakom klassiker som *Farlig midsommar* och den första muminberättelsen *Småtrollen och den stora översvämningen*. Senare kommer även Janssons verk för vuxna att inkluderas. Projektet syftar till att bevara och tillgängliggöra Tove Janssons litterära arv i ett samlat digitalt format.

Läs mera på jansson.sls.fi.

Originalskiss till pärmen för *Hur gick det sen?* Handskriftssamlingarna, ÅAB. ©Moomin Characters™

Folk och musik 2026 (Red. Niklas Nyqvist) utkommer på fom.journal.fi i maj.

Varmt välkommen att fira SLS

ÅRSHÖGTID

med prisutdelning

torsdagen den 5 februari 2026 kl. 18.00

i Helsingfors universitets solennitetssal
(Alexandersgatan 5)

Ur programmet

Hälsningstal
Åsa von Schoultz
SLS ordförande

Prisutdelning

Dramatisering av
Lars Huldéns
Läsning för vandrare
regi Erik Söderblom
tonsättning Robert Kock

Festföredrag
Den finlandssvenska romanens kraft
Kristina Malmio
professor i nordisk litteratur

Vandrare

*Som dikt var
människolivet
begripligt.*

LARS HULDÉN

Anmäl dig på www.sls.fi/prisutdelning
senast 31.1.2026 för att delta på plats
i solennitetssalen. Antalet platser är
begränsat. Du kan även se programmet i
direktsändning på sls.fi.

SLS PROGRAM UNDER VETENSKAPENS NATT

TORSDAG 22.1.2026 KL. 17.00–19.30

SLS hus (aulan), Snellmansgatan 13, Helsingfors

Urbant liv i vardag, vetenskap och kultur

Upplev det urbana livets många dimensioner i en serie korta föredrag på SLS. Humanister och samhällsvetare delar med sig av sina favoritperspektiv på staden, med teman som tillit, fotografi, litteratur, religion, slang och historia. Slå dig ner för en längre stund eller kika in för ett enskilt föredrag. **Välkommen!**

17.00–17.05 Välkomsthälsning och inledning av Lina Laurent

17.05–17.15 Doktorand Oskar Rönningberg (Helsingfors universitet): *Om segregation och tillit i staden*

17.20–17.30 Arkivarie Marika Rosenström (SLS): *Bevarade bilder – Gustav Sandbergs Helsingfors 1890–1910*

17.35–17.45 Docent Lieven Ameel (Tammerfors universitet): *Framtidens Helsingfors i 2000-talets litteratur*

17.50–18.00 Arkivarie Susanne Österlund-Pötzsch (SLS): *Urbana promenader: labyrinter, scener och mammas gata*

18.05–18.15 Författare Kjell Westö: *Alla tider finns där samtidigt – en författares blick på Helsingfors*

18.20–18.30 Fil.dr Niklas Rapo (Åbo Akademi): *En titt in i livet i finska 1800-talsförstäder*

18.35–18.45 Docent Mikko-Olavi Seppälä (Helsingfors universitet): *Helsingforsslang: vårt immateriella kulturarv*

18.50–19.00 Teol.dr Rosa Huotari (Helsingfors universitet): *Uskonto ja köyhyys kaupungissa – Kaupunkiteologian näkökulmia*

19.05–19.15 Doktorand Eliel Kilpelä (Helsingfors universitet och SLS): *Ett universitet inom universitetet: Georg Schauman och universitetsbiblioteket*

19.15 Avslutande ord av Lina Laurent

Prenumerera på SLS nyhetsbrev!

Vårt nyhetsbrev innehåller information om det senaste som pågår hos oss – från boknyheter till forskningsrön och pärlor ur SLS arkiv. Du kan prenumerera på nyhetsbrevet genom att fylla i ett formulär på sls.fi.

Vill du bli medlem i SLS?

Du kan ansöka om medlemskap via sls.fi eller genom att skicka in en ansökan till adressen nedan. Som medlem får du SLS tidning *Källan*, årsboken *Historiska och litteraturhistoriska studier* och alla böcker i den populärvetenskapliga serien Vårt att veta gratis samt 50 procent rabatt på ett exemplar av varje bok i SLS skriftserie (om ej annat anges).

Beställ *Källan* gratis!

SLS tidning *Källan* utkommer en gång om året. Du kan beställa hem gratis exemplar av *Källan* eller prenumerera kostnadsfritt på tidningen. För beställningar, skriv till info@sls.fi.

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

SLS I HELSINGFORS

Snellmansgatan 13, 00170 Helsingfors

SLS I VASA

Handelsplanaden 23, 65100 Vasa

info@sls.fi sls.fi